

Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou v 19. a na začátku 20. století

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Hana Čežíková**
Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Hana Čežíková
Osobní číslo: P11000969
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Historie se zaměřením na vzdělávání
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou v 19. a na začátku
20. století
Zadávající katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je popsat vývoj školy v Klášteře Hradiště v 19. století a na počátku 20. století. Autorka nejprve stručně popíše vývoj této původně středověké obce ve sledovaném období. Bude sledovat, kdo měl hlavní zásluhu na rozvoji školy, její organizační podobu a zázemí, prostory pro výuku, pedagogy i vývoj školy v měnících se společenských podmínkách. Analýzou pramenů vycházejících z činnosti školy se pokusí nastínit místo školy a postavení učitelů v zemědělské obci.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - fond Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - fond Místní školní rada Klášter Hradiště nad Jizerou

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - fond Archiv obce Klášter Hradiště nad Jizerou

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - fond Okresní školní výbor Mnichovo Hradiště

Literatura:

KÁDNER, Otakar, Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 1. Praha 1929. 549 s.

KASPER Tomáš, KASPEROVÁ Dana, Dějiny pedagogiky. Praha 2008. 224 s.

KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl 2. Praha 1997. 938 s.

LENDEROVÁ Milena, RÝDL Karel. Radostné dětství? Dítě v Čechách v 19. století. Praha 2006. 376 s.

ŠAFRÁNEK Jan, Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. 2. sv. Praha 1918. 452 s.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Dějinné paměti okresu mnichovohradištského. 1. díl, Praha 1917, 460 s.

VÁŇOVÁ Růžena, RÝDL Karel, VALENTA Josef, Výchova a vzdělání v českých dějinách. IV. díl. Praha 1992, 311 s.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Miloslava Melanová

Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **19. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **25. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 19. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Miloslavě Melanové za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při zpracování této práce. Mé poděkování patří též pracovníkům Státního okresního archivu Mladá Boleslav, zejména Mgr. Janu Juřenovi, za pomoc při získávání pramenů.

Anotace

Bakalářská práce popisuje vývoj obecné školy v Klášteře Hradišti nad Jizerou od 2. poloviny 19. století do konce první světové války, tedy roku 1918. Práce se zabývá nejprve vývojem školské soustavy od reforem Marie Terezie do konce první světové války a také historií obce. Kapitoly poté sledují změny v budovách školy, pedagogického sboru, událostí školního roku a žáků školy. Práce přispívá k rozšiřování znalostí o historii obce v určeném období. Výsledky práce pomáhají k pochopení úlohy malotřídní školy a její důležitosti v zemědělské obci.

Klíčová slova

dějiny školství, malotřídní škola, obecná škola, výuka, žáci, učitelé, Mnichovohradištsko, Klášter Hradiště nad Jizerou

Summary

This bachelor thesis describes the development of an elementary school in Klášter Hradiště nad Jizerou from the second half of 19th century to the end of the First World War, to the year 1918. Firstly, the thesis deals with the development of the educational system from the reformation of Maria Theresia to the end of the First World War and also with the history of the village. The chapters then monitor the changes of buildings, teaching staff, events of school years, and pupils of the school. The work contributes to extend the knowledge about the history of the village in the specific period. The results help to understand the task of the school with merged classrooms and the importance in the agricultural village.

Keywords

history of education, school with merged classes, basic school, education, pupils, teachers, Mnichovo Hradiště District, Klášter Hradiště nad Jizerou

Obsah

Úvod.....	9
Rozbor pramenů a literatury	10
1 Vývoj školství.....	13
1.1 Školství v českých zemích od 2. poloviny 18. století do roku 1805.....	13
1.2 Schulkodex.....	16
1.3 Rakouské školství obecné v prvních letech vlády Františka I. až do roku 1848.....	17
1.4 Konkordát.....	18
1.5 Období mezi konkordátem a školským zákonem	19
1.6 Říšský školský zákon 1869	20
1.7 Venkovské malotřídní školy	22
1.8 Vývoj od školské novely do první světové války	23
1.9 Školství před první světovou válkou.....	23
1.10 Školství za první světové války	25
2 Historie obce Klášter Hradiště nad Jizerou.....	28
2.1 Rodák Josef Dürich	30
3 Školní prostory a hmotné vybavení školy.....	32
3.1 Zázemí a prostory pro výuku	32
3.2 Vybavení školy.....	36
3.3 Dnešní stav školy a školní budovy.....	37
4 Učitelé.....	39
4.1 Vzdělání učitelů	39
4.2 Proměny klášterského učitelského sboru od založení kroniky po rok 1900	40
4.3 Změny v učitelském sboru od počátku 20. století do první světové války	41
4.4 Složení sboru za první světové války.....	42
4.5 Vzdělání místního učitelstva	42
4.6 Vyučování náboženství	42
5 Běžný život školy a události zapsané v kronikách	44

5.1	Církevní události	44
5.2	Události týkající se panovnického rodu	45
5.3	Běžné události školního roku	46
5.3.1	Návštěvy inspektora	46
5.3.2	Kulturní akce	47
5.3.3	Výlety	47
5.3.4	Sbírky a dary pro chudé děti.....	48
5.3.5	Válečné události zaznamenané ve školní kronice	49
6	Žáci	50
6.1	Docházka do školy	52
6.2	Zdravotní stav žactva	53
	Závěr	54
	Seznam pramenů a literatury	56
	Seznam příloh	57

Úvod

Má bakalářská práce zpracovává téma malotřídní školy v druhé polovině 19. a první polovině 20. století. První zájem o problematiku školství jako takového u mne vzbudila diplomová práce mé matky z roku 1984, mapující malotřídní školství v mladoboleslavském okrese. Škola v Klášteře Hradišti nad Jizerou je jednou z nich a na tu se má práce zaměřuje.

Dalším impulzem při výběru tématu se stalo setkání s mou učitelkou z první třídy základní školy, která v současné době působí ve funkci ředitelky základní školy v Klášteře Hradišti. Při rozhovoru o jejím působení na škole mne zaujalo, že zmiňovala příjmení obyvatel, které lze označit jako starousedlíky a jejichž předkové stejnou školu rovněž navštěvovali. Přestože v obci nebydlím a samotnou školu jsem nenavštěvovala, trávím v nedalekém Ptýrově a okolí Kláštera volný čas. Prostředí pro mě tedy není zcela cizí a volba tématu souvisí také se zájmem o mé okolí.

Cílem mé práce je blíže zmapovat vývoj školství v této zemědělské obci, to vše na základně dostupných pramenů a literatury. Za podstatné považuji zjistit, v jakých podmínkách se žáci učili. Dle mého názoru je rozhodující součástí školy pedagogický sbor a jeho složení. Zajímá mě vzdělání učitelů a jejich život, popsany v kronikách. Zároveň bych chtěla rozpoznat, zda a jak ovlivňovala existence školy život v obci a jejím bezprostředním okolí. Tuto svou domněnku bych se ve své práci také pokusila doložit.

Pro dokreslení zkoumaného období je první část bakalářské práce zaměřena na popis vývoje školství od reforem Marie Terezie do první světové války. Následovat bude přehled o historii obce. Dále se budu v jednotlivých kapitolách zaměřovat na popis školy a jejího života v oblasti zázemí, materiálního vybavení, pedagogického sboru a žáků. Vzhledem ke stálému fungování školy mi přijde vhodné zařadit i stručnou podkapitolu o dnešním stavu školy, ačkoliv nepatří do popisovaného období.

Rozbor pramenů a literatury

Všechny použité prameny se pro sledované období nacházejí ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi. Jedná se zejména o *Pamětní knihu školy klášterské* z let 1878–1935/1936, která je součástí fondu Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou. Ačkoliv je jediným uvedeným autorem Jan Válek, který knihu začal psát, je jasné, že autoři se měnili a lze předpokládat, že jimi byli učitelé místní školy. Dalším prokazatelným kronikářem je Alois Šimon, protože se jeho rukopis shoduje s kronikou obecní, kde je tento řídící učitel jako autor uveden. Školní kronika sloužila jako hlavní pramen pro všechny kapitoly přímo související se školou. První zápis pochází z roku 1878 a nejprve retrospektivně vypráví historii školy a život pedagogů. Po vcelku obsáhlém úvodu následuje členění podle školních roků začínajících rokem 1886/1887. Zpočátku jsou školní roky označovány pouze jedním letopočtem, což lehce zpomalilo mé zkoumání. Snadnost odkazování na jednotlivé informace stěžuje fakt, že kronika není číslovaná. To je důvod pro uvádění školních roků, aby bylo možné získané údaje opět nalézt.

Dalšími prameny ze zmíněného fondu jsou výkazy žáků a školní matriky. Bádání je ale opět ztíženo, jelikož občas chybí informace o školním roce a třídě, které se výkaz týká. V matrikách i výkazech jsou u většiny zapsaných žáků uvedeny údaje jako datum narození, datum nástupu do školy, popřípadě propuštění. Dále se dozvíme jméno otce, poručníka či stravovatele, jeho zaměstnání. Posledním údajem je bydliště žáka, nejprve jen název obce, po roce 1900 se v matrikách objevují i čísla popisná. Výkazy oproti matrikám obsahují navíc údaje o docházce a známkách, které byly užitečné především v podkapitole věnující se absenci ve škole.

Druhý fond přínosný pro mou práci se nazývá Místní školní rada Klášter Hradiště nad Jizerou. Z něj mi byly poskytnuty *Zápisy z porad místní školní rady*. První zápis pochází z roku 1874 a je nejstarším pramenem, který přímo dokládá existenci místní školy. Údaje získané z protokolů ze schůzí sloužily nejen jako prvotní zdroj informací, ale také jako ověření některých zápisů ze školní kroniky. MŠR řešila především rozpočty, též materiální zařízení školy, tedy nákup pomůcek a nábytku. Dalším častým projednávaným bodem se staly seznamy žáků, kteří nechodili do školy. MŠR často jmenovitě vypisuje rodiče těchto dětí, jejich výpovědi a postihy. Objevují se návrhy na obsazování učitelských míst. Strany v těchto knihách také nejsou číslované, ovšem orientaci lépe umožňuje upřesnění díky vypsaným datům schůzí.

Poslední využitá archiválie uložená v SOKA v Mladé Boleslavi byla účetní kniha Rössnerovské nadace. Tato nadace je poměrně často zmiňovaná, ale v kronice nebyly k nalezení bližší informace, proč byla nadace založena a kdo to Bedřich Rössner vůbec byl. To se tedy podařilo zjistit v účetní knize. Obsahuje účty od roku 1868, přestože nadace již existovala dříve. V úvodním textu je uvedeno, že dřívější účty byly ztraceny během prusko-rakouské války. Pro tuto práci je důležitý zejména úvodní text, ve kterém se konečně dozvídáme, kdy Bedřich Rössner žil a kdo to byl. Za nutné považuji podotknout, že všechny tyto využití fondy jsou nezpracované a nemají tedy inventář.

Fondy Archiv obce Klášter Hradiště nad Jizerou a Okresní školní výbor Mnichovo Hradiště neobsahovaly materiály, které by byly pro práci přínosné, proto jich nebylo využito.

Pro rozšíření kapitoly o historii obce jsem na doporučení zaměstnanců archivu navštívila Obecní úřad Klášter Hradiště nad Jizerou, abych si prohlédla kroniky obce. Bohužel první dostupná kronika pochází z roku 1922 a klášterskému školství se zpětně příliš nevěnuje. Při bližším pohledu a začtení se do textu jsem zjistila, že je velmi podobný monografii o historii Kláštera Hradiště *Osm set padesát let Kláštera Hradiště nad Jizerou*. Pro tuto kapitolu jsem ale využila dostupnou literaturu, o které bude ještě pojednáno, a díky obecní kronice jsem si zjištěné údaje spíše kontrolovala.

O historii školy samotné žádná dostupná literatura nebyla nalezena, pouze ve zmíněné DP si můžeme přečíst kratší článek o škole. Dějinný vývoj obce je zpracovaný poměrně podrobně ve dvou útlejších publikacích, které byly vydány k příležitosti výročí 850 let a 870 let od první písemně doložené zmínky o osídlení na zdejším území. Autorem první z nich je PhDr. Jaromír Jermář, druhá publikace nazvaná *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes* obsahuje texty vícero autorů, kteří se věnují jednotlivým oblastem, jako například spolkovým organizacím. Jedna z částí je sice věnována školství, nepodává ale informace, které by pro mě byly neznámé, a obsahuje spíše údaje o současnosti klášterského školství.

Při zpracování vývoje školství byla použita především monografie Otakara Kádnera *Vývoj a dnešní soustava školství*. Pro doplnění a rozšíření kapitoly současnější literaturou jsem využila práci dvou autorů Mileny Lenderové a Karla Rýdla, která se nazývá *Radostné dětství? Dítě v Čechách 19. století*. Další užitečnou monografií mi byla práce Dany Kasperové a Tomáše Kaspera, *Dějiny pedagogiky*. Pro období první světové války jsem čerpala z relativně nedávno vydané knihy autorů Mileny Lenderové, Martiny Halířové a Tomáše Jiráňka *Válečné dětství*. Monografie poskytuje velmi

ucelený pohled nejen na dítě ve škole, ale nahlíží na něj v obecném kontextu válečného dění.

1 Vývoj školství

1.1 Školství v českých zemích od 2. poloviny 18. století do roku 1805

Do počátku 18. století správu školství řídila církev, avšak postupem doby nastaly velké změny. Způsobil je především příchod osvícenských myšlenek, podpořených absolutistickou vládou, která byla spojena s osobou Marie Terezie, vládnoucí od roku 1740. V osvícenském duchu byly v habsburské monarchii prováděny četné reformy a nutno podotknout, že jejich cílem bylo zlepšení života obyvatel státu. Důraz byl nyní kladen na samostatnost každého občana a rozvíjení jeho vlastních myšlenek. Reformy se nevyhnuly samozřejmě ani oblasti školství.¹ S pomocí lékaře Gerharda van Swieteny byly provedeny první reformy, které se týkaly především univerzit. Poté se zaměřily na gymnázia a odborné školství, a až posléze přišlo na řadu elementární školství – tak byla roku 1771 otevřena ve Vídni, nejprve na zkoušku, „první normální škola“.² V Praze byla první normální škola otevřena o čtyři roky později.³

Převodem majetku zrušeného jezuitského řádu tzv. studijnímu fondu získal stát dostatek financí na provedení reformy.⁴ V roce 1759 byla zřízena studijní komise dvorská, jejímž úkolem bylo shromažďování návrhů na reformu. Nižšími a podřízenými orgány se staly studijní komise zemské. Ty měly sloužit k provedení reformy v jednotlivých oblastech říše.⁵

Velmi důležitou postavou týkající se reformy je Jan Ignác Felbiger. Byl to zaháňský opat, který roku 1765 upravil obecné školství ve Slezsku, a tak byl doporučen k obdobné práci ve Vídni.⁶ Tento muž tedy stál za úpravou elementárního rakouského školství. Roku 1774 byl vydán nový Všeobecný školský řád, kde byly navrženy tři stupně elementární školy: triviální, hlavní a normální.⁷ Triviální školy měly za úkol učit trivium, náboženství a „na vesnicích ještě naukou o hospodářství, v městech výklady průmyslovými a ručními pracemi“.⁸ Byla také zavedena všeobecná vzdělávací

¹ KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha 2008. s. 80–81 (dále pouze KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*.)

² KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl I. Praha 1929. s. 57–60 (dále pouze KÁDNER, O. *Vývoj*.)

³ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 86

⁴ Tamtéž. s. 84

⁵ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 60

⁶ Tamtéž. s. 60

⁷ Tamtéž. s. 61

⁸ Tamtéž. s. 61

povinnost, která se později změnila na povinnou školní docházku od 6 do 12 let.⁹ Venkovské děti ve věku od 9 do 12 let mohly být ale od výuky v létě osvobozeny.¹⁰ Každé pololetí se měly konat zkoušky. Pokud dítě chodilo šest let do školy a bylo mu dvanáct let, dostalo osvědčení a nadále se mělo vzdělávat v tzv. nedělních opakovacích školách.¹¹ Povinnost chodit do školy zatěžovala zejména venkovské obyvatelstvo. Proto školní řád povoloval určité úlevy v docházce do školy, zejména v době žní. Také umožňoval dětem chudých rodičů osvobození od placení školného.¹² Zejména dívky byly v rodinách pomocnou rukou při péči o domácnost nebo hlídání svých sourozenců.¹³

Sám Felbiger byl autorem vyučovací, respektive opakovací metody, která se nazývala tabulková. Pojmy, později první slabiky a nakonec jen písmena se zapisovaly do tabulky. Žáci měli podle počátečních písmen opakovat celý text. Na druhou stranu byl ale zastáncem toho, aby učitel příliš nezatěžoval paměť žáků a postupoval od jednoduššího ke složitějšímu.¹⁴

Ve větších městech byly trojtřídní hlavní školy, na kterých působil ředitel, několik učitelů a učitel náboženství. Dále byly pro každou provincii ustaveny školy normální, které měly rozšířenou osnovu škol hlavních. Zde se také vzdělávali budoucí učitelé obecných škol.¹⁵ Pro děti bylo povinné chodit denně do školy a do kostela; každý den ve škole začínal ranní modlitbou.¹⁶

V českých zemích se o provádění Felbigerovy reformy zasloužil Ferdinand Kindermann. Ten byl nejdříve farářem v Kaplici a později se stal vrchním zemským školním dozorcem a také biskupem litoměřickým. Mj. založil roku 1775 na Malé Straně v bývalé jezuitské koleji c. k. normální školu mužskou, později (1784) i dvoutřídní normální ženskou školu.¹⁷ Jeho myšlenka byla taková, aby se při školách nacházely zahrady, pole či dílny a děti se tedy neučily pouze triviui.¹⁸ Snažil se také o to, aby bylo

⁹ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha 2006. s. 172 (dále pouze LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství*.)

¹⁰ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 61

¹¹ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 87

¹² LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství*. s. 179

¹³ Tamtéž. s. 180

¹⁴ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 86

¹⁵ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 61

¹⁶ LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství*. s. 183

¹⁷ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 62–63

¹⁸ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 89

ve školách zavedeno více praktických předmětů. Tímto způsobem se mu podařilo získat příznivce a i peníze pro takzvané „pracovní školy“, které ale po jeho smrti zanikaly.¹⁹

V českých zemích se na normálních školách učilo jen německy, na hlavních školách se alespoň v první třídě používal český jazyk. Oproti tomu triviální školy byly rozděleny podle jazyka na výhradně české nebo německé, ale do vyučování němčina časem pronikala alespoň jako předmět.²⁰

Od roku 1775 byli učitelé vzděláváni v tzv. preparandíích, což byly přípravné kurzy při normální škole v Praze a některých vybraných hlavních školách. Budoucí učitelé se vzdělávali jak teoreticky, tak chodili na hospitace a praxe. Po třech měsících studia vykonávali zkoušku před dozorcem a poté se stávali pomocnými učiteli na triviálních venkovských školách. Pokud chtěli vyučovat ve městech, studovat museli o tři měsíce déle. Po nějaké době učení mohli být vrchností, farárem nebo obcí jmenováni učiteli.²¹ Tyto přípravné kurzy se postupně prodlužovaly a později se z nich staly řádné učitelské ústavy, ale to až po roce 1869.²²

Za vlády Josefa II. byly posilovány germanizační tendence. Na středních školách i univerzitách se mělo učit pouze německy. Další snahou se stalo zesvětšování a zestátnování školství. I proto fungují od roku 1786 krajští komisaři. Vrchní dozor nad elementárními školami prováděl vrchní školní dozorce. Počet obecných škol se měl podle potřeby rozšířit tam, kde bylo okolo sta dětí, přičemž chudé děti měly být osvobozeny od placení školného.²³

Přestože vláda Leopolda II. nebyla dlouhá, přeci jen se v oblasti školství změny udály. Týkaly se hlavně středního školství, kdy byl v každé provincii zaveden tzv. „studijní konses“, což byl první krok ke školské samosprávě. Na pražské univerzitě byla roku 1791 zřízena Stolica českého jazyka a literatury, která zahájila svou činnost až o dva roky později. To byl první signál pro české vzdělance a vlastence, kteří začali klást důraz na mateřský jazyk.²⁴

Během vlády Františka I. se začalo opět ozývat duchovenstvo. Obzvláště volalo po posílení náboženství a revizi osnov a učebnic.²⁵ Mimo celou řadu ústupků, zvláště

¹⁹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 64

²⁰ Tamtéž. s. 63

²¹ Tamtéž. s. 63

²² KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 88

²³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 66

²⁴ Tamtéž. s. 68–69

²⁵ Tamtéž. s. 69

ve školství středním a vysokém, vznikla podle návrhu kancléře Jindřicha z Rottenhamu roku 1795 „opravná komise studijní“ a později i nový organizační řád.²⁶

Kvůli válečným událostem na chvíli ustoupily požadavky této opravné komise do pozadí. Ovšem roku 1801 Rottenham obnovil své návrhy. Na jejich základě byl o dva roky později vypracován nový návrh, tentokrát státním radou Martinem Lorenzem. 21. 1. 1804 bylo tedy ohlášeno zavedení nové organizace obecných škol. Tak vznikla nová dvorská komise, která měla za úkol vypracovat instrukce konsistořemi počínaje a učiteli konče.²⁷ Nově vypracovaný dokument, známý zkráceně jako Schulkodex, byl císařem schválen v srpnu roku 1805.²⁸

1.2 Schulkodex

Téměř 480 odstavců Schulkodexu je věnováno obecnému školství v celém Rakousku, kdy dozor nad školami vykovává opět duchovenstvo. Okresní školní dozorcí mají za úkol pozorovat a následně podávat zprávy příslušným úřadům. Dále fungoval systém rozdělení škol, kdy většina venkovských škol měla statut farní školy. Pokud byla na vesnici zřízena pobočka této školy, nazývala se filiální. Zde se vyučovalo náboženství, čtení, psaní, počty, základy slohu. Učitelé měli školit především paměť žáků, reáliím se nevyučovalo. V hlavních školách, které byly tříleté nebo čtyřleté, se učilo triviu a k tomu ještě gramatice a základům latiny, nebo také rýsování, geometrii, zeměpisu a přírodním vědám. Poslední typ škol, které byly doted' nazývány normálními, změnil své označení. „Vzorné školy hlavní“ sloužily výhradně pro vzdělávání budoucích učitelů, kdežto reálné školy vzdělávaly žáky především v oblasti obchodu, průmyslu a hospodářství.²⁹

Zmínku si jistě zaslouží také vzdělávání dívek. Ty navštěvovaly samozřejmě triviální školy, ale jejich další výchova byla svěřena především klášterům. V hlavních městech byly otevírány školy pro dívky, které pocházely z lepších rodin a tam, kde tyto školy nebyly, bylo povoleno navštěvovat třetí třídu hlavních škol, ale pouze pokud nebyla kapacita naplněna chlapci.³⁰

²⁶ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 70

²⁷ Tamtéž. s. 71

²⁸ Tamtéž, s. 72

²⁹ Tamtéž, s. 72–73

³⁰ Tamtéž, s. 73–74

Od 6 do 12 let trvala povinnost školní docházky. Do 18 roku museli ti, co chtěli být vyučeni, navštěvovat povinně nedělní opakovací hodiny. Roku 1823 se věková hranice snížila jen na 15 let.³¹

Co se týče vzdělání a zaopatření budoucích učitelů, v Schulkodexu byly ustáleny tříměsíční a šestiměsíční kurzy. Absolventi prvního typu kurzů mohli učit jako pomocníci na triviálních školách, v druhém případě se již mohli stát učiteli hlavních škol. Ženy nebyly jako učitelky vzdělávány vůbec.³² O tom, kdo bude učitelem, rozhodovali duchovní a vrchnost. Základními požadavky bylo mj. tělesné i duševní zdraví či ctnostné a mravné chování. V platové oblasti nebyli učitelé příliš dobře oceněni. Samotný plat nebyl nízký, ovšem některé příjmy se započítávaly do vyměřeného důchodu a učitel byl částečně placen příspěvkem od rodičů. Výběr peněz od některých žáků se mohl stát problematickým. Pokud nebyl vyučující schopný svou práci vykonávat, ať už kvůli věku nebo například nemoci, dostal pomocníka, který však pobíral dvě třetiny jeho platu, a tak samotnému učiteli zbylo jen málo na živobytí.³³

Schulkodex se podrobně věnoval zřizování a provozu školních budov, kdy měl být podle něj například oddělen učitelův byt od dalších prostor školy. Také se blíže věnuje vizitacím škol, kde neměl být brán ohled pouze na prospěch žáků, ale například na docházku.³⁴

1.3 Rakouské školství obecné v prvních letech vlády Františka I. až do roku 1848

Před nástupem Františka I. se stále častěji objevovala kritika centralizační a germanizační politiky. Znovu se požadovalo, aby se obnovila výuka v českém jazyce. V roce 1832 bylo vydáno memorandum, které se odvolávalo na právo národů na vlastní vzdělání. Odpověď vlády, vydaná až o tři roky později, výuku v němčině ospravedlňovala. V polovině 50. let zesilují snahy o zavedení českých škol. Ty samozřejmě kulminují v revolučním roce 1848, kdy byl vznesen požadavek na zrovnoprávnění německého a českého jazyka ve školách a na úřadech. Toho nakonec čeští politici dosáhli a jak se dalo očekávat, Němci zareagovali negativně. Na sněmu v Kroměříži byly otázky školství také projednávány, a tak vzniklo memorandum

³¹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 74

³² Tamtéž. s. 75

³³ Tamtéž. s. 75–76

³⁴ Tamtéž. s. 77

Františka Josefa Herrmanna, které poukazuje na nedostatky obecného školství a požaduje, aby škola byla institucí státní.³⁵

Na počátku roku 1848 byla rozpuštěna studijní komise dvorská a bylo zřízeno ministerstvo vyučování. Nejprve jej dostal na starosti ministr spravedlnosti Ludvík Taaffe a prvním ministrem vyučování byl později jmenován baron Sommaruga. Ten již při své inauguraci oznámil, že se bude pokoušet o reformy.³⁶ Věnoval se především univerzitám a gymnáziím, ale snažil se i o úpravu školství obecného.³⁷ Po jeho odstoupení bylo toto ministerstvo svěřeno dočasně ministru vnitra, jehož podsekretářem byl Feuchtersleben, který se spolu se svým poradcem Exnerem zasloužili mimo jiné o vydání provizorního nařízení ke zlepšení vyučovacích metod na obecných školách.³⁸ Zde například požadovali přidání některých předmětů, jako byla vlastivěda, přírodopis, zpěv a tělocvik, také učení češtině, respektive mateřskému jazyku.³⁹ Také zveřejnil *Nástin základních zásad veřejného vyučování v Rakousku*, které bylo vypracované jeho předchůdcem.⁴⁰

Mužem, který stál v čele tohoto ministerstva, se poté stal Lev Thun Hohenstein, který s pomocí Exnera a Bonitze provedl reformu, která se ale týkala především středního a vysokého školství, ovšem byl to ministr silně konzervativní a procírkevní. Kladně se vyjadřoval pro rovnoprávnost národů, a také ze státní politiky vylučoval obory jako náboženství, divadlo, umění, vědu, či tisk.⁴¹

Po událostech roku 1848, nástupu Františka Josefa I. na trůn a potlačení revolučního hnutí byl obnoven absolutismus, a tím byly snahy o reformu ukončeny.

1.4 Konkordát

Z hlediska školství bylo důležité vydání konkordátu 5. listopadu 1855. Ve shrnutí opět podroboval záležitosti vyučování církvi, a to katolické, na školách mohli být obsazováni učitelé pouze katolického vyznání. Také správa financí, tedy studijní fond, jehož kapitál pocházel z majetku zrušených klášterů, byla navracena církvi.⁴² Nábožensky smíšené školy byly rozpuštěny a objevovala se diskriminace Židů,

³⁵ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 89–90

³⁶ ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů*. II. svazek. Praha 1918. s. 6 (dále pouze ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*.)

³⁷ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 12

³⁸ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 92

³⁹ Tamtéž. s. 93

⁴⁰ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. Praha 1918. s. 13

⁴¹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 95

⁴² Tamtéž. s. 97

kteří sice mohli chodit do školy s katolickými dětmi, ale nesměli se s nimi jinak stýkat a ani sedět s nimi v jedné lavici.⁴³ Školní docházka byla povinně šestiletá, na triviálních školách se vyučovalo jedenáct měsíců, přičemž o žních a na podzim bylo 14 dní volných. Kde nebylo dostatečně velkých prostor pro vyučování dětí, učilo se jen polodenně. Osnovy zůstaly stejné, ovšem vyučování bylo konfesijně zaměřené – byly nakázány denní návštěvy kostela. V revidovaných učebnicích se nesmělo objevit nic, co by narušovalo katolickou víru.⁴⁴

Jelikož dosavadní učitelské kurzy nebyly dostačující, roku 1849 byly zavedeny dvouleté kurzy při tzv. vzorných školách, kde mohli studovat chlapci od 16 let, kteří vystudovali nižší gymnázium nebo nižší reálnou školu.⁴⁵ Dále existovaly také jednorocní kurzy, které byly zřízeny dočasně tam, kde dvouleté nestačily. „*Tak byly u nás české kursy dvouleté v Praze a Král. Hradci, oboujazyčné v Budějovicích, německé v Praze a Litoměřicích, kdežto jednorocní kursy v Chrudimi a Chebu, Jáchymově, Chomutově a Liberci.*“⁴⁶ Učilo se jen tomu, co v budoucnu bylo potřeba pro vzdělávání dětí. Důraz byl pochopitelně kladen na náboženskou výchovu. Ovšem zvláště v druhém roce studia bylo hodně času věnováno praktickému vzdělání. Předměty jako přírodní vědy či dějepis prostor v těchto ústavech prakticky nedostaly.⁴⁷ Absolventi výroční zkoušky skládající se z teoretické a praktické části se stávali podle svých výsledků podučiteli nebo učiteli na triviálních, popřípadě hlavních školách.⁴⁸ Objevuje se i možnost vzdělávání pro budoucí učitelky. Tyto kurzy byly zřizovány při dívčích školách.⁴⁹

Roku 1853 byly zavedeny učitelské porady, které ovšem neměly příliš profesionální charakter. Pro dohled nad školními záležitostmi byly zavedeny zemské úřady školní. Jejich úkolem také bylo sledovat záležitosti týkající se především výuky náboženství.⁵⁰

1.5 Období mezi konkordátem a školským zákonem

V roce 1860 byl vydán tzv. říjnový diplom, kterým je zahájena obnova ústavnosti. Mimo jiné bylo zrušeno ministerstvo vyučování a školské záležitosti byly

⁴³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 98

⁴⁴ Tamtéž. s. 99–100

⁴⁵ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 68

⁴⁶ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 104

⁴⁷ Tamtéž. s. 104

⁴⁸ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 69

⁴⁹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 105

⁵⁰ Tamtéž. s. 105

svěřeny zemským sněmům. V únoru následujícího roku bylo zřízeno zvláštní oddělení státního ministerstva, které se školními věcmi zabývalo. Posléze začal fungovat poradní sbor, který se nazýval vyučovací rada.⁵¹ Co se týče jazyků, kterými se vyučovalo, 18. 1. 1866 byl vydán zákon, který zrovnoprávňoval češtinu s němčinou ve školách.⁵² Bylo tedy uzákoněno, že se druhý jazyk, kterým se nevyučovalo, stane nepovinným vyučovacím jazykem.⁵³

1.6 Říšský školský zákon 1869

Již v roce 1867 se začaly objevovat náznaky přicházejících reforem ve školství. Stalo se tak především po vydání nové ústavy téhož roku, kde se stát ujímá vedení v oblasti školství.⁵⁴ Záležitosti, týkající se vyučování, získaly opět své vlastní ministerstvo, jehož správou byl pověřen Leopold Hasner von Artha. V prosinci téhož roku byl vydán základní zákon říšský, který mimo jiné omezoval vliv církve na školství – stát má nyní největší dozor nad školstvím a církve má pečovat pouze o vyučování náboženství. V této době se značně omezoval vliv církve na školství, což dokazuje i další zákon o postavení školy k církvi, který ustavuje, že vrchní dozor má nyní stát. Součástí ustanovení bylo zřízení zemských, okresních a místních školních rad.⁵⁵

Díky těmto opatřením bylo tedy možné provést úpravu obecného školství. Tak se stalo 14. května 1869, kdy byl vyhlášen nový školní zákon, jehož základ byl postaven na osnově bádenského školství. Na jeho přípravě se podílel ministr školství Hasner spolu s vysokoškolskými profesory Beerem a Glaserem.⁵⁶ V každé zemi byla zřízena zemská školní rada. Té podléhaly jednotlivé okresní školní rady a dále místní školní rady. „*Na vyučování v ostatních předmětech církev nebo společnost náboženská působení nemá.*“⁵⁷ Zákon byl projednán velmi rychle a po necelých dvou měsících přijat. Pochopitelně vyvolaly tyto změny velký odpor církve včetně papeže Pia IX., který zákon prohlásil za neplatný.⁵⁸ S novými zákony nesouhlasily ani některé politické proudy. Jedním z argumentů odpůrců nového zákona byla myšlenka, že školství mělo

⁵¹ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 174

⁵² Tamtéž. s. 192

⁵³ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel, VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. IV. díl, 1. svazek. Praha 1992. s. 7 (dále pouze VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*.)

⁵⁴ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 97

⁵⁵ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 111–112

⁵⁶ Tamtéž. s. 113

⁵⁷ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 232

⁵⁸ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. Praha 1992. s. 9

být zemskou záležitostí, a ne říšskou. Jako projev nesouhlasu byly například ignorovány volby do školních rad.⁵⁹

Nový zákon obsahoval nařízení, kdy byl místo církevního zaveden státní dozor, veřejné školy měly být interkonfesijní a na elementární vzdělání měli mít všichni rovné právo. Stejně tak se mělo rozšířit trivium o nové předměty.⁶⁰ Povinná školní docházka byla o dva roky prodloužena a kompetence správy samotných škol se nyní přesouvaly na obce.⁶¹ Byl zaveden nový systém škol, kdy byly zřízeny osmileté obecné a měšťánské školy.⁶² Nový zákon se nedotýkal jen organizace škol samotných, ale také se snažil o zlepšení učebních metod a vzdělání samotných učitelů, stejně tak jako zlepšení jejich podmínek zejména v oblasti platové.⁶³ K tomuto účelu byly zřízeny čtyřleté učitelské ústavy s maturitou. Uchazeči se hlásili zpravidla z nižších reálných škol nebo nižších gymnázií a skládali přijímací zkoušky.⁶⁴ Jako absolventi se stali tzv. podučiteli a měli po složení zkoušek nastoupit na dvouletou praxi.⁶⁵ Myslelo se i na další vzdělání učitelů, které mělo být zajištěno prostřednictvím školních časopisů, knihoven a konferencí.⁶⁶ Také se objevovaly kritiky od samotných učitelů nebo lékařů, které se vyjadřovaly především k velkým nárokům na děti, především v oblasti pamětního učení.⁶⁷

Nově zřizované základní školy byly rozděleny na školy obecné a měšťánské. Lišily se především vyučovacími předměty a obsahem učiva, přičemž měšťánské školy měly dětem, které nenavštěvovaly střední školu, poskytovat vyšší vzdělání.⁶⁸

V letech 1871–1879 vedl ministerstvo školství Karl von Stremayr. Za jeho působení došlo k dalším změnám. Z této doby pocházejí nová nařízení o užívání školních pomůcek, zařízení školních budov, péči o hygienu a další. K nim se přidaly například nové osnovy obecných a měšťánských škol.⁶⁹ Ve stejné době vzešel v platnost zákon, který se věnuje otázce vyučování náboženství – tedy kdo ho bude na školách vyučovat.⁷⁰

⁵⁹ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 236

⁶⁰ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 117

⁶¹ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 235

⁶² KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 97

⁶³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 117

⁶⁴ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 12

⁶⁵ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 97

⁶⁶ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 12

⁶⁷ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 96

⁶⁸ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 11

⁶⁹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 121

⁷⁰ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 240

S nástupem Taafeho konzervativní vlády začaly na říšské radě nové útoky na říšské zákony.⁷¹ Objevily se požadavky na zrušení článku o interkonfesijnosti škol, stejně tak jako na vrácení církvi dřívější vliv na školu. Rovněž vznikly návrhy opět snížit povinnou školní docházku na šest let. Tento požadavek vznášeli také zemědělci, kteří kvůli osmileté školní docházce přicházeli o levnou dětskou pracovní sílu.⁷² Takto byla Taafova vláda donucena učinit jisté ústupky, což vedlo například k vydání novely zákona v roce 1883. Ta mimo jiné povolovala značné úlevy v navštěvování školy a škrtila slova „bez rozdílu vyznání“. Jedním z více bodů novely přikazoval, že správce školy musí být stejného vyznání jako žáci sami.⁷³ Bylo nabídnuto zkrácení povinné školní docházky na šest let, a některé předměty, zejména reálie nebo tělocvik pro děvčata, byly vypuštěny nebo alespoň silně omezovány.⁷⁴

Novela se dotkla také učitelských ústavů. Místo univerzitních učitelských seminářů byly zaváděny pouze kurzy a požadavky na vzdělání učitelů byly značně sníženy.⁷⁵

Nelze vynechat další typický jev této doby – od revoluce v roce 1848 se objevuje rivalita mezi národnostmi, která se projevovala i ve školství. Byly zakládány jak české, tak i německé spolky, stejně tak jako o něco déle, oddělené učitelské spolky a mládežnické organizace.⁷⁶ Nejprve byl roku 1880 založen německý spolek s názvem Deutscher Schulverein a o něco později také český spolek Ústřední Matice školská. Za jeden z hlavních cílů si spolek kladl zakládání českých škol zejména v oblastech s převahou německého obyvatelstva.⁷⁷

1.7 Venkovské malotřídní školy

Zejména po vydání nového zákona v roce 1869 bylo na vesnicích vcelku běžné, že vznikaly školy, kde byl počet tříd menší než počet ročníků. Pokud to bylo pro zvládnutí výuky nutné, děti v jedné třídě byly rozděleny do oddělení. V praxi se výuka dělila a to na „přímé vyučování“ a samostatnou práci. Ta byla převážně písemná. Pro nižší ročníky bylo ve vyučovací hodině zpravidla vyhrazeno více času. Jelikož byla tato výuka velmi náročná pro učitele a také ne příliš efektivní pro žáky, už od počátku

⁷¹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 121

⁷² VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 17

⁷³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 123–124

⁷⁴ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 18

⁷⁵ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 124–125

⁷⁶ KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. s. 98

⁷⁷ LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství*. s. 188

70. let se objevuje snaha o snižování počtu malotřídních škol. Návrhy však nebyly příliš projednávány. Právě školy na venkově byly úzce spjaty se životem celé obce a stávaly se jejich kulturním centrem.⁷⁸ Pokud do jedné školy chodily děti z více obcí, nazývaly se tyto obce „příškolené“. Takovéto seskupení tvořilo tzv. školní obec. Náklady na zřízení a vůbec vydržování školy nesla především obec a okolní příškolené obce. Dále byly školy financovány příspěvky, a to nejen od jednotlivců, navíc nesmíme zapomenout na příspěvky od příškolených obcí. Přestože byli rodiče de facto nuceni své děti do školy posílat, za vzdělání ve škole platili. Pokud školné nezaplatili, dostali pokutu, nebo jiný trest, například vězení. Jestliže byli rodiče nemajetní nebo děti neměly rodiče, školné platila obec. Při stavbách nových školních budov mohla škola získat zemské příspěvky.⁷⁹

1.8 Vývoj od školské novely do první světové války

Novela z roku 1883 sice zbrzdila reformu, nebyla však posledním omezením rozvoje školství. Už o tři roky později, v roce 1886, byl podán návrh k zavedení němčiny povinně do více než trojtřídních obecných, měšťanských, středních a odborných škol. Němčina měla být také vyžadována při všech zkouškách.⁸⁰

V roce 1889 byla vládou v panské sněmovně podána další novela, kde se měly úlevy poskytované venkovským a chudým měšťanským dětem rozšířit i na všechny měšťanské děti, počet hodin náboženství měl být větší a katecheti měli mít ve věcech školních stejné právo jako světští učitelé.⁸¹ Novela ale nebyla více projednávána. Ovšem i později vznášela církve stížnosti, ve kterých dokazovala, že ve školách není možné s úspěchem vyučovat a pěstovat křesťanskou víru. Učitelé v rakouských zemích ale jednoznačně hájili Hasnerův zákon.⁸²

1.9 Školství před první světovou válkou

Především v předválečných letech se šířily požadavky na zkrácení povinné školní docházky o jeden rok. Následně docházelo k dalším návrhům, které jasně naznačovaly konec liberalismu a prakticky rušily interkonfesijnost škol. O tom vypovídal už ten fakt, že až do rozpadu říše začínalo a končilo vyučování modlitbou, děti i učitelé se účastnili katolických bohoslužeb a materiály pro výuku (učebnice)

⁷⁸ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 38–40

⁷⁹ Tamtéž. s. 32

⁸⁰ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 125

⁸¹ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 19

⁸² KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 127

obsahovaly články katolického rázu. Stejně tak učitelé nesměli být bez vyznání. O školství často rozhodovali příslušníci kléru.⁸³ Osnovy učiva pro obecné školy byly opakovaně vydávány až do roku 1915. Poslední úprava však byla platná pouze pro české školy. Její obsah byl v některých ohledech pokrokový – byla zavedena mluvní cvičení v mateřském jazyce, a také byl posílen význam slohových cvičení, doporučovaly se vycházky jako součást reálií, děti měly spoléhat také na vlastní názor a ne jen na učitelův.⁸⁴ Nepovinně mohly být v obecných školách zavedeny předměty jako druhý jazyk, hra na housle či rukodělné práce.⁸⁵

Co se týče vybavení školy, byly předepsané pomůcky, které měla mít každá škola. Mezi ně patřil například globus, mapa, knihovna, nebo pomůcky k vyučování čtení a další. Počet tříd byl stanovený podle počtů žáků. Ideálně měl být pro každé dítě zajištěn pokračovací ročník, ovšem většinou bylo tříd méně, takže děti byly věkově smíšené a dělily se na skupiny. Pro takové rozdělení následovaly další předpisy, kdy, jak a kolik dětí lze ve skupině vyučovat. V této době byl školní rok desetiměsíční, avšak výuka byla často upravována v různých zemích kvůli církevním svátkům anebo kvůli nutnosti pomáhat při polních pracích.⁸⁶

Každé čtvrtletí dostávali žáci vysvědčení. Podle prospěchu za celý školní rok učitelská konference rozhodla, zda může dítě postoupit do dalšího ročníku. Děti, které měly ukončit povinnou školní docházku, dostávaly tzv. propouštěcí vysvědčení. Při příležitosti rozdávání vysvědčení byly často pořádány školní slavnosti a výstavy prací žáků.⁸⁷

Děti na venkově mohly po žádosti rodičů dostat úlevy v docházce do školy, které mohly být jak na určité období, tak například jen na určité dny v týdnu. Toto platilo ale pouze pro děti, které školu navštěvovaly sedmým a osmým rokem. Docházka se kontrolovala a rodičům dětí, které měly hodně zameškaných hodin, byly ukládány tresty, a to buď ve formě pokuty, nebo vězení.⁸⁸

V obci, kde byla škola, fungovala tzv. místní školní rada⁸⁹. V té zasedali zástupci církve, školy a obce. Předsedou býval starosta obce. Ve školních okresech byly zřízeny okresní školní rady. A nakonec, jako nejvyšší úřad, který měl dohlížet na školství

⁸³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 131–132

⁸⁴ VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 28

⁸⁵ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 141

⁸⁶ Tamtéž. s. 143–144

⁸⁷ Tamtéž. s. 145

⁸⁸ Tamtéž. s. 145

⁸⁹ dále pouze MŠR

v zemi vyjma vysokého a odborného, byla zřízena zemská školní rada. Pro dozor nad školou volila tzv. místního školního dozorce. Větší pravomoci měl okresní školní inspektor, kterého jmenovalo ministerstvo vyučování. Tento pracovník byl podřízen zemskému školnímu dozorcovi, který měl svůj inspekční obvod, na který měl dohlížet.⁹⁰

1.10 Školství za první světové války

Válka velmi zhoršila stav školství v celé monarchii. I když se válečné dění přímo nedotklo českého území, i tak bylo civilní obyvatelstvo poznamenáno. Zatímco během 19. století se rozvíjela emocionální role rodiny, tedy rodiče měli zájem o své děti pečovat a trávit s nimi více času, první světová válka tento vývoj zastavila. Dětem chyběla jak láska, tak hlavně otcovská autorita. Tuto roli často musely zastávat právě matky, které najednou převzaly péči o celou rodinu. Tato skutečnost byla příčinou, že matky city nyní tolik neprojevovaly.⁹¹ Odvody mužů na vojnu přímo ovlivnily také školství, jelikož odváděni byli nejen otcové od rodin, ale také učitelé. Učitelská místa byla obsazována ženami, které by výuku třeba zvládaly bez problému, těžší už bylo zjednat si pořádek u dětí, kterým chyběla otcovská autorita.⁹² Objevily se návrhy, že by se vyučování mělo postavit na „ryze praktický základ“, vyučovat pouze trivium a kvůli probíhající válce zvýšit výuku tělesné výchovy.⁹³ Ty se ale nerealizovaly.⁹⁴

V oblasti vyučování a jeho organizace se chod školy v závislosti na válečných událostech také měnil. Vyučování se často rušilo, nebo bylo zaváděno alespoň polodenně. Příčiny byly různé, ale jelikož se na území českých zemí nekonaly přímé boje, jednalo se spíše o následky války, jako byl nedostatek učitelů, nedostatek uhlí nebo pomoc dětí při polních pracích. Stále se ovšem dodržovala ranní modlitba, kterou začínalo vyučování, nebo například oslavy jubilea Františka Josefa I. a jeho rodiny.⁹⁵

V únoru 1915 bylo nařízeno, aby byly do školních kronik zapisovány válečné události v souvislosti se životem obce. Dalšími záznamy byly seznamy odvedených a padlých mužů, také průběh školního roku a jeho svátků.⁹⁶

⁹⁰ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 155–158

⁹¹ LENDEROVÁ, Milena, HALÍŘOVÁ, Martina, JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914–1918*. Praha 2015. s. 36 (dále pouze LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*.)

⁹² LENDEROVÁ, M., RÝDL, K. *Radostné dětství*. s. 292

⁹³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 134

⁹⁴ VÁŇOVÁ, R. RÝDL, K. VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 30

⁹⁵ LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*. s. 41

⁹⁶ Tamtéž. s. 50

Jedním z velkých problémů, který se dětí a žáků škol velmi dotkl, byl nedostatek jídla. Od roku 1915 byl postupně zaváděn lístkový systém. Nejprve se na přiděl prodávaly potraviny jako mouka a chléb, později však i maso, brambory či máslo.⁹⁷ Hlad musel ovlivnit fyzický, ale i mentální stav dětí – jednoduše se nemohly soustředit na výuku.⁹⁸ Některé děti musely v domácnosti zastupovat pracující matky. Naučily se postarat se o mladší sourozence, naučily se vařit a vzhledem k poměrům velmi úsporně. Hlavními surovinami byla černá nebo ječná mouka, hovězí krev, řepa, brambory, nebo otruby.⁹⁹ V některých obcích byly pro chudé děti zřízeny tzv. válečné kuchyně, kde mohly děti, ale i veřejnost dostat nejčastěji polévku. Náklady na zřizování a provoz těchto kuchyní byly kryty nejčastěji ze sbírek.¹⁰⁰

Situace ve školství se s délkou trvání války horšila. Některé školní budovy byly zabrané a využívané jako nemocnice, ubytovny, úřadovny či skladiště. Vyučování potom probíhalo buď ve stísněných podmínkách ve škole, v divadlech, klášterech nebo soukromých místnostech. Často se děti učily v nevyhovujících hygienických podmínkách. Přestože byly po čase budovy vyprázdněny a vráceny, nebylo i tak vyučování možné kvůli zamoření hmyzem a poničení nábytku, pomůcek, i samotné školy.¹⁰¹ Některé budovy musely být před opětným uvedením do provozu vydezinfikovány.¹⁰²

Jelikož stát nebyl schopen zajistit ani dostatek uhlí k vytápění škol natož pomůcky, děti trávily školní docházku špatně oblečené ve studených školách. To bylo jednou z příčin vzrůstu počtu chorob a samozřejmě poklesu návštěvnosti školy, jakož i mravnosti dětí. Jelikož chyběl dostatek pracujícího dospělého obyvatelstva, děti často pracovaly místo nich a objevují se tak nové úlevy od školní docházky.¹⁰³

Už od začátku války byl jedním z důsledků odvodu mužů včetně učitelů na vojnu nedostatek pedagogů. Za odvedené muže neměl kdo nastoupit, takže se třídy často slučovaly nebo bylo zaváděno polodenní vyučování.¹⁰⁴ Kvalifikované učitele zastupovali absolventi učitelských ústavů a často také učitelky, kterým chyběly

⁹⁷ LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*. s. 54

⁹⁸ Tamtéž. s. 56

⁹⁹ Tamtéž. s. 57

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 58

¹⁰¹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 134–135

¹⁰² LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*. s. 69

¹⁰³ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 135

¹⁰⁴ LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*. s. 68–69

zkušenosti.¹⁰⁵ Jak už bylo řečeno, v některých školních budovách se nacházely ubytovny nebo nemocnice pro vojáky. Ti se před dětmi často neslušně vyjadřovali, kouřili a podobně, což mělo na žactvo negativní vliv a představovalo jisté ztížení výuky pro nezkušené pedagogy.¹⁰⁶

Ve válečné době se stále více propagovalo rakouské vlastenectví. To se projevilo i ve škole, kde se často poukazovalo na lásku k vládnoucímu rodu a zejména k císaři. Do výuky se vlastenectví přímo promítalo – děti na toto téma psaly slohové práce.¹⁰⁷ Od školního roku 1915/1916 platila nová úprava školních osnov, vůbec prvně v historii platných jen pro české školy. Výuka v některých předmětech, například matematice, byla omezena. Od této doby měla církev výhradní právo dozorovat výuku náboženství. Na druhou stranu byly zaváděny předměty nové, jakými byla prvouka či vlastivěda.¹⁰⁸ Rakouská byrokracie se pustila do revizí učebnic a knih. Z nich byly často vyjmuty texty nebo obrázky, které obsahovaly slovanské barvy nebo tematiky. Asi největší dopad měl tento zásah na české čítanky. Ty byly podle rakouských úředníků málo loajální. Všechny texty, kde byly zmíněny spory nebo boje s Němci, Maďary a Turky musely být odstraněny. Některé čítanky byly jen upraveny, například změnou jména „hrdiny“.¹⁰⁹ Místo národních textů byly do učebnic a čítanek zařazovány válečné písně nebo texty o rakouských vladařích.¹¹⁰ Na revizi čítanek pracovala speciální komise. Do této doby se v obecných školách používaly čítanky autora Josefa Jursy, které byly nyní zakázány. Tam ovšem nastal problém ve vydávání učebnic a čítanek nových, který byl způsoben nedostatkem papíru a tiskařské barvy. Děti si učebnice poté půjčovaly, nebo tento problém učitelé vyřešili tím, že používali staré, nepovolené. To se samozřejmě setkalo s nelibostí rakouského úřednictva.¹¹¹

¹⁰⁵ LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*. s. 70–71

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 68–69

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 80

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 82

¹⁰⁹ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 137–138

¹¹⁰ VÁŇOVÁ, R. RÝDL, K. VALENTA, J. *Výchova a vzdělání*. s. 31

¹¹¹ LENDEROVÁ, M. HALÍŘOVÁ, M. JIRÁNEK, T. *Vše pro dítě*. s. 85–86

2 Historie obce Klášter Hradiště nad Jizerou

Osídlení na území dnešního Mnichovohradištska je doloženo již z doby bronzové. Dokonce přímo v Klášteře Hradišti byly nalezeny žárové hroby tzv. lužického lidu z 12. století př. n. l.¹¹² Později, kolem 8. století, přicházejí na toto území slovanské kmeny.¹¹³ Z poloviny 12. století našeho letopočtu pochází první písemné zmínky o Klášteře Hradišti. V roce 1144 nebo 1145 zde byl založen cisterciácký klášter.¹¹⁴ Bohužel se ale nedochoval řeholní archiv kláštera, proto lze pouze předpokládat, že tento řád byl uveden rodem Markvarticů.¹¹⁵

Název kláštera zněl nejprve „Gradis“ a až ve 14. století je nazýván „Gredis Monachorum“. Po něm bylo pojmenováno i městečko, které vzniklo v jeho blízkosti v 2. polovině 13. století. Majetek kláštera se postupně rozrostl a na začátku 15. století již zahrnoval více jak 100 vesnic a dvorů, což značí o jeho moci. Ve 13. století se v klášterském komplexu začínají stavět raně gotické budovy, mezi něž patřil i velký trojlodní chrám. Ten byl bohužel zničen během husitských válek. Materiál ze sutin kláštera byl později v 16. století použit na stavbu místního zámku. V druhé polovině 19. století, kdy byl do zámku přesunut pivovar, byly zničeny i další části chrámu. Jedinou zachovalou památkou, kterou lze vidět na svém původním místě, je severní vstupní portál. Vrcholu dosáhl klášter na počátku 15. století. Tehdy spravoval 112 vesnic a dvorů.¹¹⁶

Jak již bylo zmíněno, roku 1420 byl klášter vypálen Orebity. V moci husitů zůstalo Hradištsko až do bitvy u Lipan, ale ani po konci husitských válek se příslušníci řádu nevrátili, a tak bylo celé panství rozděleno na menší části.¹¹⁷ V roce 1484 pak bylo městečko vypáleno po vpádu vojsk lužických měst.¹¹⁸

V první polovině 16. století vlastnili panství páni z Vartemberka a v roce 1556 koupil Klášter a okolí Jiří z Labouně. Ten nechal místo kláštera vystavět renesanční zámek a také farní kostel. Významnou osobou byl Václav Budovec z Budova, který toto panství koupil roku 1612. V té době se zde již nacházel pivovar, ovšem výstavba zámku

¹¹² JERMÁŘ, Jaromír. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště nad Jizerou*. Klášter Hradiště nad Jizerou 1994. s. 4. (dále pouze JERMÁŘ, J. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště*.)

¹¹³ JERMÁŘ, J. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště*. s. 5

¹¹⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*. Mnichovo Hradiště 1917. s. 21

¹¹⁵ JERMÁŘ, J. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště*. s. 6

¹¹⁶ Tamtéž. s. 6–10

¹¹⁷ Tamtéž. s. 11

¹¹⁸ Tamtéž. s. 12

v nedalekém Hradišti způsobila jistý úpadek Kláštera. Ten se změnil spíše v hospodářské centrum. V roce 1621 byl Václav Budovec popraven na Staroměstském náměstí v Praze. Rok poté koupil panství Albrecht z Valdštejna, ale některé statky zastavil a dědičně přenechal svému bratranci Maxmiliánovi z Valdštejna.¹¹⁹

V průběhu 17. a 18. století kolem Kláštera pobývala vojska, nejdříve švédská, poté v okolí pobýval například pluk generála Laudona. Válečné konflikty však nebyly jedinou těžkostí v životě místních obyvatel. Několikrát je postihla epidemie, neúroda a hladomor.¹²⁰

Po reformě Marie Terezie v roce 1774 byly zakládány tzv. triviální školy a jednou z nich byla i škola v Klášteře Hradišti. V roce 1792 mělo do školy chodit celkem 234 dětí z Kláštera, Bukoviny, Ptýrova, Ptýrovce, Maníkovice, Mohelnice, Podhory, Sychrova a z Bílé Hlíny. Ve skutečnosti jich však docházelo méně (67).¹²¹ Tuto informaci uvádí i školní kronika, ovšem zdroj uváděných informací již nenalzáme. V polovině 80. let 18. století bylo prováděno v Klášteře Hradišti vyměňování pozemků pro nově vznikající Josefský katastr. Ten udává v této obci celkem 65 domů.¹²²

V první polovině 19. století zůstal klášterský zámek střediskem hospodářského panství. Zde tedy sídlili úředníci, kteří měli na starosti jednotlivé správní obvody.¹²³ Roku 1850 se ale tito úředníci přesouvají do Mnichova Hradiště a zámek se stává sídlem valdštejnských úřadů. Úředníci mluvili především německy, a proto v místní škole existovala vedle české třídy i německá, kam právě tzv. „zámecké“ děti docházely.¹²⁴

Za působení starosty Josefa Roubíčka v letech 1866 až 1882 byla v Klášteře postavena nová zděná hospoda. Ke konci 19. století se v obci zřizuje poštovní úřad, který sídlil původně ve školní budově č. p. 81, ale později byl přestěhován do budovy č. p. 10, kde sídlí dodnes.¹²⁵

Kulturní život v obci zajišťovaly spolky, jako například Sbor dobrovolných hasičů, který byl založen v roce 1885. O něco později byly založeny spolky přímo

¹¹⁹ JERMÁŘ, J. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště*. s. 12

¹²⁰ Tamtéž. s. 14

¹²¹ Tamtéž. s. 15

¹²² Tamtéž. s. 15

¹²³ Tamtéž. s. 16

¹²⁴ Tamtéž. s. 18–19

¹²⁵ Tamtéž. s. 20

související s podporováním situace mládeže – například Spolek pro podporování chudé mládeže školní nebo Spolek pro řízení dětské opatrovny.¹²⁶

Důležitou součástí obce je místní pivovar. Nejdříve se pivo vařilo v domě s č. p. 38, v 1. polovině 19. století byl postaven pivovar nový. Po požáru zámku v roce 1869 se celý podnik přestěhoval do jeho rekonstruovaných prostor.¹²⁷

Na začátku 20. století byl Klášter Hradiště součástí politické obce Klášter – Bukovina, který vznikl roku 1864. Starostou po Josefu Roubíčkově byl zvolen klášterský rodák Josef Dürich, který svou funkci zastával až do roku 1914.¹²⁸

Od roku 1913 se po zbudování elektrárny v Hněvousicích obyvatelé snaží o elektrifikaci obce. Nejprve byla elektřina zavedena do pivovaru a několik občanů se na ni napojilo již během první světové války. V roce 1921 už bylo v Klášteře Hradišti 80 odběratelů elektřiny.¹²⁹

V době vyhlášení mobilizace nebyl místní starosta Josef Dürich přítomen a zastupoval ho Bohdan Suda, který se následně během války starostou stal. Někteří muži byli odvedeni na vojnu a někteří z nich se ocitli v zajetí, mezi nimi byli i místní učitelé, jak se můžeme dočíst ze školní kroniky.¹³⁰ Z důvodu nedostatku kovů byly zabaveny dva ze tří kostelních zvonů. V říjnu a listopadu roku 1918 se ani klášterské obyvatelstvo nevyhnulo epidemii španělské chřipky, na jejíž následky zde několik lidí zemřelo.¹³¹

Přestože období po vzniku Československé republiky již nepatří mezi sledované, je nezbytné uvést, že teprve roku 1922 byl stanoven oficiální název obce na Klášter Hradiště nad Jizerou.¹³² V předešlé době byla obec nazývána různě, většinou jen Klášter nebo Klášter nad Jizerou.

2.1 Rodák Josef Dürich

Josef Dürich byl známý politik, který se narodil v Borovicích u Kláštera Hradiště roku 1847. Roku 1860 se přestěhoval do klášterského mlýna, který koupili jeho rodiče, a kterého se Josef ve svých 18 letech ujímá. Studoval na gymnáziu v nedaleké Mladé Boleslavi a v Praze. Ovládal více jazyků, mimo němčiny

¹²⁶ JERMÁŘ, J. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště*. s 21

¹²⁷ Tamtéž. s. 21

¹²⁸ Tamtéž. s. 21

¹²⁹ Tamtéž. s. 20

¹³⁰ Tamtéž. s. 22

¹³¹ Tamtéž. s. 23

¹³² Tamtéž. s. 24

a francouzštiny také řečtinu a další. Domluvil se všemi slovanskými jazyky a patří mezi zakladatele slovanského těsnopisu. Od roku 1884 působil v říšské radě jako člen staročeské strany, ovšem v roce 1907 a 1911 byl zvolen již za stranu agrární. V roce 1914 se stal starostou Kláštera a o rok později odjel do zahraničí, kde se stal důležitou součástí odboje a působil jako místopředseda Československé národní rady v Paříži. Za tuto činnost byli členové jeho rodiny pronásledováni. Během svého pobytu v Rusku byl ve styku se členy carské vlády a agitoval za formu samostatnosti v podobě monarchie pod vlivem Ruska. Těmito myšlenkami se dostal do sporu s předními politiky, jako byl Tomáš Garrigue Masaryk či Edvard Beneš. V roce 1919 se vrátil zpět z Ruska, až o 4 roky později mu byly prezidentem přiznány zásluhy za činy během první světové války. Josef Dürich zemřel 12. ledna 1927 a byl pohřben v Klášteře Hradišti nad Jizerou se všemi státními poctami.¹³³

Tento klášterský rodák a politik byl ale také součástí života místní školy. Například při slavnostním svěcení nové školní budovy v roce 1885, kdy byl již starostou, pronesl „*řeč v pravdě úchvatnou*“.¹³⁴ Také byl vícekrát zvolen předsedou místní školní rady. Účastnil se pravidelných schůzí MŠR, jak dokládají dochované protokoly o jednáních ve školních záležitostech. Na poradě MŠR 18. října 1890 se sám vyjadřuje k výuce náboženství, která podle něj kvůli častému střídání příslušných kaplanů či místního faráře nebyla dostatečná. Navrhuje také, aby MŠR podala žádost ke zřízení „*samostatné duchovní správy na Klášteře*“, což by umožnilo delší působení jednotlivých duchovních a tedy i zkvalitnění výuky náboženství ve škole.¹³⁵ Kvůli svým povinnostem politika se ne vždy účastnil porad týkajících se školy, zastupoval ho například Josef Roubíček, tak jako na schůzi dne 4. října 1885.

¹³³ JERMÁŘ, Jaromír. *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes: 1144–2014 : 870 let od první písemné zmínky*. Mnichovo Hradiště 2014. s. 69–70. (dále pouze JERMÁŘ, J. *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes*.)

¹³⁴ Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou. *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, Svěcení druhé školní budovy. (dále jen SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*.)

¹³⁵ SOKA Mladá Boleslav, fond Místní školní rada Klášter Hradiště nad Jizerou, *Zápisy z porad místní školní rady*, zápis ze dne 18. 10. 1890. (dále pouze SOKA MB, *Zápisy z porad MŠR*.)

3 Školní prostory a hmotné vybavení školy

3.1 Zázemí a prostory pro výuku

Přesné datum založení školy není známo, stejně tak jako místo, kde byly děti vyučovány. Ovšem ve školní kronice, založené roku 1878, se dočteme o opravě školní budovy, která byla provedena roku 1831 na náklady Kristiána „hraběte z Waldštyňů a Wartenberků“ stavitelem Nohejlem. Po přestavbě byly ve škole zařízeny dvě světnice. V první z nich se vyučovalo česky, kdežto ve druhé byly vyučovány děti z klášterského zámku německy. O kterou budovu se přesně jednalo, však nelze ze zápisu zjistit.¹³⁶

Už v roce 1876 se objevují názory, že současná škola s č. p. 2 není pro výuku vyhovující, a to jak velikostí prostor, tak i technickým stavem budovy. Při jednání místní školní rady 30. 4. 1876 je tak vrácen návrh na přístavbu školy s odůvodněním, že by lepším řešením bylo postavit budovu úplně novou.¹³⁷ Již v lednu dalšího roku byl předložen návrh na odkoupení domku Antonína Tondra, který by se přestavěl na novou školní budovu. Domek byl tedy o měsíc později opravdu zakoupen, a to celkem za 650 zlatých.¹³⁸ V následujících měsících byly na schůzích projednávány jednotlivé záležitosti, týkající se například výstavby nových záchodů či zadního vchodu.¹³⁹ Na konci 70. let 19. století měla tedy škola dvě budovy, přičemž podmínky, hlavně ve starší z nich, nebyly vyhovující. To dokazuje například zápis z 8. 12. 1879, kde je schválen návrh k odstranění problémů s vlhkou zdí, která samozřejmě způsobovala zdravotní problémy žákům i učitelům.¹⁴⁰ Jelikož žáků přibývalo, okresní školní rada v dubnu roku 1883 nařídila, aby byla pro nově zřízenou V. třídu obstarána nová třída. Ta měla být přistavěna k budově č. p. 81.¹⁴¹

Že se nejprve vyučovalo v budově č. p. 2, není v kronice ani v zápisech místní školy jasně napsáno. Vzhledem k letným zmínkám o této budově v protokolech o schůzích MŠR se ale lze domnívat, že právě zde výuka probíhala. Toto mínění potvrdil i Jaromír Jermář, bydlící v Klášteře Hradišti a věnující se historii obce a okolí. Co se týče domku odkoupeného v roce 1877 od Antonína Tondra, ani v tomto případě

¹³⁶ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*. Úvod.

¹³⁷ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 30. 4. 1876.

¹³⁸ Tamtéž. Zápis ze dne 11. 2. 1877.

¹³⁹ Tamtéž. Zápis ze dne 17. 6. 1877.

¹⁴⁰ Tamtéž. Zápis ze dne 6. 1. 1879.

¹⁴¹ Tamtéž. Zápis ze dne 22. 4. 1883.

není uvedeno číslo popisné. Pokud byl ale tento domek opravdu přestavěn na novou školní budovu, vysvěcenou v listopadu 1885, jedná se o číslo popisné 81.

Jelikož prostory pro žáky nestačily, měla být, jak už bylo řečeno, zrealizována přístavba ke školní budově č. p. 81. O její realizaci bylo definitivně rozhodnuto na schůzi místní školní rady 6. dubna 1884. Rada původně vybírala z návrhů dvou stavitelů, p. Štěpánka a p. Nohynka. Nakonec se přiklonili k prvnímu jmenovanému: „*Proto budiž při vypsání konkurzu vzat rozpočet p. Štěpánka se všemi těmi uvedenými změnami za základ, pro nájemce stavby závazný.*“¹⁴² Na konci roku se ale konalo dvoje hlasování, které mělo konečně rozhodnout, kdo bude přístavbu provádět. Původně zvolený Štěpánek svou nabídku stáhl, a tak byl čtyřmi hlasy zvolen stavitel Bergel.¹⁴³ Na průběh prací měla dohlížet komise, která sestávala ze tří členů: J. Roubíčka, A. Nového a J. Havlíčka.¹⁴⁴ V následujících měsících se při poradách jednalo především o změnách v přestavbě, které předkládal stavitel. Jedná se jak o hrubé stavební práce, tak například o umístění busty Jana Amose Komenského nad průčelím, o které bylo rozhodnuto, že bude pořízena celkem za 30 zlatých a 20 krejcarů od Jana Jirotky.¹⁴⁵

Stavba tedy postupovala dále a v zápise z 28. 8. 1885 se dočítáme o kolaudaci přestavěné budovy, která byla provedena stavební komisí. Přestože byla podle zprávy stavba provedena pečlivě, následuje výčet 14 nedostatků na budově. Na základě tohoto seznamu chtěla místní školní rada snížit konečnou cenu za provedené práce. Částku byl sice stavitel ochotný snížit, ale ne o tak velkou sumu, jak bylo požadováno.¹⁴⁶

Po dokončení prací byla 8. 10. 1885 nová školní budova vysvěcena hradištským děkanem Antonínem Pičem. Přítomni byli i další duchovní a členové okresní i místní školní rady, významní obyvatelé obce, zástupci z okolních škol, ale také vícero spolků a samozřejmě i místní občané a žáci školy, což svědčí o tom, že událost byla v obci důležitá a sledovaná.¹⁴⁷ Vzniklý průvod se vydal do chrámu Páně a po zpívání *Veni sancte* se odebral zpět před školu, ozdobenou květinami. Poté následovaly projevy, které byly taktéž proloženy zpěvy. Následovalo samotné svěcení budovy, které bylo provedeno nejprve zvenčí, poté i zevnitř, přičemž do každé třídy byl pověšen jeden posvěcený kříž. Později účastníci vyslechli další projevy před školou, provolání slávy

¹⁴² SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 6. 4. 1884.

¹⁴³ Tamtéž. Zápis ze dne 8. 12. 1884.

¹⁴⁴ Tamtéž. Zápis ze dne 14. 3. 1885

¹⁴⁵ Tamtéž. Zápis ze dne 24. 7. 1885.

¹⁴⁶ Tamtéž. Zápis ze dne 7. 9. 1885.

¹⁴⁷ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, Svěcení druhé školní budovy.

Františku Josefu I., zpívání rakouské státní hymny. Po návratu do chrámu, kde byla zpívána mše svatá, byla škola otevřena pro veřejnost.¹⁴⁸

Kromě pěti místností určených přímo pro výuku se v nové budově nacházela i knihovna či kabinet pro uchovávání pomůcek. Do něj byly pomůcky nejen zakoupeny, ale také je škola získala darem od obyvatel obce. Takto byly v kabinetě nyní uložené například nerosty, vycpaní ptáci nebo sbírka hmyzu a různých semen.¹⁴⁹ Všechny třídy byly vybavené tabulí a stolem pro vyučujícího. Do druhé třídy byly pořízeny nové lavice, v ostatních třídách byly alespoň obnoveny. Jako dekorace visely na stěnách obrazy, ke kterým byly pořízeny nové rámy.¹⁵⁰

Pro novou školní budovu byl v červnu roku 1886 zřízen hromosvod, o jehož instalaci se hovořilo už při plánování nové stavby.¹⁵¹ Stará školní budova hromosvod neměla, o jeho pořízení se začalo uvažovat až v roce 1891 po několika úderech blesku do budov v Klášteře a okolí. Byl zřízen ve školním roce 1892/1893¹⁵² V dalších letech se o změnách na školní budově dozvídáme především z porad místní školní rady. Jedná se o menší stavební úpravy, jako například vybourání nového okna pro V. třídu a zřízení plenty, která měla v zimním období zabránit nachlazení od studené stěny.¹⁵³ Ve školním roce 1898/1899 byl rozšířen kabinet, jehož prostory už nebyly dostačující. Proto se upravil pokojík, ve kterém doposud bydlel zatímní učitel Jan Kaska na zeměpisný kabinet a učitelskou knihovnu.¹⁵⁴

Protože počty žáků neustále narůstaly, byly při jednotlivých třídách zřizovány pobočky. První byla zřízena při V. třídě v roce 1891 v nové školní budově úpravou místnosti v přízemí.¹⁵⁵ Pro IV. třídu byla zatímní pobočka, kde byly vzdělávány dívky, zřízena v červnu roku 1905. Jelikož již nebyly prostory, kde by se žáci učili, byly za roční poplatek 140 korun pronajaty dvě místnosti v budově č. p. 39 o velikosti 43m².¹⁵⁶

Bylo také nutné opravit starší školní budovu. Tak byla například roku 1888 vybudována nová chodba a schody nebo vybourané nové okno v V. třídě.¹⁵⁷ Samozřejmě i drobnější opravy znamenaly pro školu finanční výdaje, a proto jejich

¹⁴⁸ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, Svěcení druhé školní budovy.

¹⁴⁹ Tamtéž. Školní rok 1885/1886.

¹⁵⁰ Tamtéž. Školní rok 1885/1886.

¹⁵¹ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 19. 6. 1886.

¹⁵² SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1892/1893.

¹⁵³ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 26. 4. 1888.

¹⁵⁴ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1898/1899.

¹⁵⁵ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 23. 2. 1891.

¹⁵⁶ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1904/1905.

¹⁵⁷ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 26. 4. a 27. 7. 1888

projednávání bylo častým tématem na schůzích místní školní rady. Ze zápisů porad navíc uvidíme, že schvalování výdajů a jednání se staviteli mohlo být i několikaměsíční záležitostí.

Pro děti se v zimních vařila polévka. Ve školním roce 1889/1890 k tomuto účelu propůjčila svoji kuchyň manželka obecního tajemníka, paní Janečková.¹⁵⁸ 10. května 1890 se konala další schůze MŠR, kde bylo rozhodnuto, že bude zřízen spolek pro pomoc chudým dětem, který bude zajišťovat právě stravování. Později se lze dočíst, že stanovy spolku byly přečteny a schváleny, ovšem jejich plné znění uvedeno není. V roce 1890/1891 byla v nové školní budově zřízena kuchyň, kde MŠR za denní plat 25 krejcarů zaměstnávala stálou kuchařku. Důvodem byly těžkosti se sháněním dobrovolných kuchařek. Pro chudé děti byla polévka zdarma, některé platily 2 krejcarey za porci.¹⁵⁹ Je pravděpodobné, že zařízení této kuchyně přímo souviselo se zřízením spolku na podporu nemajetných žáků.

Nutné bylo opravovat jako starou, tak i novou školní budovu. Proto byla ve školním roce 1896/1897 provedena oprava opadané omítky a následné nabílení školy. V roce 1898 proběhla poslední rozsáhlejší úprava budovy, kdy byly ve správcovském bytě vyměněny podlahy a upravena okna, zřízena nová kamna, vymalovalo se a postaven byl nový spižník. Původní plán, totiž přistavit nové záchody v prvním patře školní budovy, neprošel, ale nakonec byly tyto záchody přistaveny k severozápadní straně budovy, přístupné z dvorku. Celkové náklady této úpravy čítaly 887 zlatých a 58 krejcarů.¹⁶⁰

K 60. jubileu vlády císaře Františka Josefa I. se obecní zastupitelstvo 28. 3. 1908 rozhodlo požádat o povolení ke stavbě nové sedmitřídí školní budovy. Z tohoto důvodu byla také zamítnuta žádost na odškolení Horní a Dolní Bukoviny. Ještě ve školním roce 1909/1910 se projednávalo vhodné umístění školní budovy, přičemž se vybíralo ze tří možností. Nejlépe se jevila louka u Bukovinské silnice naproti cihelně.¹⁶¹ Dále se ale autor kroniky o stavbě nijak nezmiňuje. V oblastním archivu v Mladé Boleslavi jsou však uloženy plány na stavbu školy, které byly vypracované roku 1913 architektem Františkem Jandou.¹⁶² Tyto plány jsou opravdu velkolepé. Bohužel nalézt

¹⁵⁸ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1889/1890.

¹⁵⁹ Tamtéž. Školní rok 1890/1891.

¹⁶⁰ Tamtéž. Školní rok 1897/1898.

¹⁶¹ Tamtéž. Školní rok 1909/1910.

¹⁶² SOKA Mladá Boleslav, fond Obecná škola Klášter Hradiště, Plány na stavbu školy, 9/1913.

informace o plánované stavbě ani v poradách místní školní rady nebylo možné, jelikož pro toto období nejsou zápisy k nalezení.

Škola však nesestávala jen z budov, kde se žáci učili. Na jednání z prosince roku 1883 je přednesen výnos okresní školní rady, kde se hovoří o zřízení tělocvičny, která má stát na pozemku hraběte z Valdštejna. Následně se jedná také o vybavení, respektive nářadí, které by mělo být do nové tělocvičny pořízeno.¹⁶³ O jejím dokončení sice ani v kronice či v zápisech místní školní rady není zmínky, z pozdějších zápisů je ale patrné, že tělocvična zde zbudována byla.¹⁶⁴ Také se v jednáních školní rady objevuje žádost o pronájem části pozemku 609/3, který měl sloužit jako zahrádka.¹⁶⁵ Jelikož byl ale pozemek vedený jako náves, pronájem se nezdařil, což se dozvídáme ze zápisu místní školní rady z 19. 6. 1886. Ovšem později v roce 1906 koupila místní školní rada dvě zahrádky u hřbitova, které nechala upravit. Tam byla zasázena zelenina a polní plodiny. Správcem zahrádky se stal Bedřich Schiller, který se ale této funkce vzdal a po něm ji měla na starosti Božena Steinichová.¹⁶⁶

Na počátku války nejsou patrné velké změny přímo ve vyučování. Ani kronika se o nich nezmiňuje, ovšem válečné dění jistě znamenalo celkové finanční vyčerpání nejen samotné školy. Úpravy na školních budovách ani investice do interiérů se neprováděly, škola byla vybavována pouze knihami a popřípadě novými pomůckami.

3.2 Vybavení školy

Učitelé klášterské obecné školy se již od začátku snažili výuku zpříjemnit a zefektivnit používáním pomůcek. Už pan učitel Matoušek používal plechová písmena, která měla pomoci žákům naučit se hláskovat a postupně číst slova; pro první třídu opatřil počítadlo, pro druhou třídu obrazy savců nebo jedovatých rostlin a v neposlední řadě také mapu Čech.¹⁶⁷ Při otevření nové školní budovy v roce 1885 byl pořízen nový nábytek do jedné ze školních tříd a do nově vybudovaného kabinetu. Ten byl vybaven spoustou pomůcek, které většinou sestávaly z darů škole.¹⁶⁸ V roce 1889 se seznam pomůcek rozšiřuje mimo jiné o vycpaného jezevce, na jehož pořízení získal Jan Válek 4 zlaté po žádosti na jednání místní školní rady.¹⁶⁹ Dále je rozšířena knihovna o 70

¹⁶³ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 9. 12. 1883 a 6. 3. 1884.

¹⁶⁴ Tamtéž. Zápis ze dne 22. 12. 1888.

¹⁶⁵ Tamtéž. Zápis ze dne 14. 4. 1886.

¹⁶⁶ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1905/1906.

¹⁶⁷ Tamtéž. Školní rok 1894/1895.

¹⁶⁸ Tamtéž. Školní rok 1895/1896.

¹⁶⁹ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 17. 3. 1889.

svazků, které částečně nahradily již staré a poničené knihy.¹⁷⁰ V roce 1891 byla zřízena nová paralelní třída v přízemí budovy č.p. 81. Byly nutné určité stavební zásahy, jako například zazdění sklepních místností pro udržení tepla. Do třídy byl také pořízen nový nábytek celkem za 150 zlatých.¹⁷¹ Škola v obci byla v oblasti materiálního vybavení pomůckami víceméně závislá na obci, jejich obyvatelích a školních radách. V každém školním roce obdržela škola formou darů spoustu pomůcek, jako například mapy, vycpaná zvířata, obrazy, nebo knihy. Častým donátorem je uváděna Rösslerovská nadace. Ta přispívala velmi často na chudé děti a ve školní kronice jsou každý rok uváděny částky, kterými bylo přispěno. V pozdější době, na počátku 20. století se již neobjevují zprávy o opravách či přestavbách školních budov, kromě již zmíněné žádosti na stavbu školy nové. Pedagogický sbor se s pomocí ostatních obyvatel obce snaží spíše o zlepšení materiálního vybavení školy a o zlepšení podmínek pro chudé žáky. Stále se rozšiřuje žákovská, ale i učitelská knihovna. Přesný počet svazků není znám, většinou se lze dočíst pouze o počtu nově dokoupených knih. Ve školním roce 1900/1901 byla žákovská knihovna rozšířena „v 102 knížky“.¹⁷² O deset let později přibyla taktéž do žákovské knihovny kniha „Člověk a tvorstvo“, která byla zapsána pod inventárním číslem 209. Je pravděpodobné, že právě tolik svazků knihovna obsahovala.¹⁷³

3.3 Dnešní stav školy a školní budovy

Ve školním roce 2014/2015 je klášterská škola trojtřídní s maximální kapacitou 55 žáků a dochází do ní 50 žáků. V obci nyní žije 933 obyvatel.¹⁷⁴ Škola se po řadě rekonstrukcí stále nachází v budově č. p. 81. Zvnějšku je opatřena novou barevnou fasádou, oproti starší fotografii si lze povšimnout především přistavěného přístřešku před hlavním vchodem. Vnitřek je nově vymalován, v nedávné době bylo pořízeno nové vybavení, za zmínku stojí počítačová učebna, umístěná v přízemí. Mezi místnosti, které nejsou primárně určeny k výuce, patří například denní herna či knihovna. Rekonstruovaná tělocvična Obecního úřadu Kláštera Hradiště nad Jizerou, umístěná v blízkosti školy, slouží k výuce tělesné výchovy. V případě příznivého počasí mohou žáci cvičit také na místním fotbalovém hřišti. Součástí celého areálu školy je také školní zahrada a nelze

¹⁷⁰ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1888/1889.

¹⁷¹ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 23. 2. 1891.

¹⁷² SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1900/1901.

¹⁷³ Tamtéž. Školní rok 1910/1911.

¹⁷⁴ Obecní úřad Klášter Hradiště nad Jizerou, informace z 31. 8. 2015.

opomenout družinu, školní jídelnu a mateřskou školu. Ta byla zřízena již v roce 1877.¹⁷⁵

¹⁷⁵ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 23. 7. 1887.

4 Učitelé

Učitelem se mohl stát každý občan, který měl pro vykonávání tohoto povolání patřičné vzdělání.¹⁷⁶ Pokud bylo ve škole třeba obsadit učitelské místo, místní školní rada sepsala na základě konkurzu návrh pro okresní školní radu. Ta ustanovila učitele zatímně, jelikož definitivní ustanovení náleželo zemské školní radě.¹⁷⁷

V 19. století a na počátku 20. století bylo učitelské povolání typické především pro muže. Poměrně často se setkáváme s působením tzv. industriálních učitelek, které měly na starosti vyučování ženských ručních prací. Jejich platové ohodnocení bylo zpočátku oproti ostatním pedagogům nízké. Nejen industriální učitelky, ale obecně ženy ve školství měly oproti mužům znevýhodněné postavení. Pokud se například chtěly provdat, musely předtím ve své profesi skončit.¹⁷⁸

4.1 Vzdělání učitelů

Již bylo řečeno, že k vykonávání učitelské profese bylo nutné mít vzdělání. Nejprve, na konci 18. století, se učitelé připravovali v tříměsíčních nebo šestiměsíčních preparandiích.¹⁷⁹ Tyto kurzy byly v roce 1805 ustáleny v Schulkodexu, kdy absolventi prvního z nich mohli učit jako pomocníci na triviálních školách.¹⁸⁰

Změna nastala v roce 1849, kdy byly zřízeny dvouleté kurzy při tzv. vzorných školách. Tam mohli studovat pouze chlapci, absolventi nižšího gymnázia nebo nižší reálné školy, kterým bylo 16 let.¹⁸¹ Po vydání Říšského školního zákona v roce 1869 se budoucí učitelé vzdělávali na čtyřletých vzdělávacích ústavech a jejich studium bylo zakončeno maturitní zkouškou.¹⁸² Po dvou letech v praxi vykonávali tzv. zkoušku učitelské způsobilosti na některém ze státních učitelských ústavů.¹⁸³

Dívky nebyly zprvu pro pedagogickou práci vzdělávány vůbec, až v roce 1869 byly zřizovány roční kurzy pro budoucí industriální učitelky. Podmínkou pro přijetí bylo dovršení 17 let, vzdělání alespoň na obecné škole, mravní bezúhonnost a tělesná

¹⁷⁶ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 147

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 150

¹⁷⁸ Tamtéž. s. 149

¹⁷⁹ Tamtéž. s. 63

¹⁸⁰ Tamtéž. s. 75

¹⁸¹ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 68

¹⁸² KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 97

¹⁸³ Tamtéž. s. 219

způsobilost. Také musely prokázat alespoň základní schopnosti v oblasti ručních prací.¹⁸⁴

Příloha této práce, tedy tabulka o přehledu učitelů ve sledovaném období má sloužit jako výchozí zdroj pro ujasnění poměrů ve školství. Zobrazuje informace převzaté ze školní kroniky, která byla založena v roce 1878, ale retrospektivně vypráví o učitelích z předchozích let. Přestože k dispozici veškeré údaje nejsou, v tabulce jsou uvedena alespoň jména, aby bylo dosaženo co největší přesnosti a úplnosti.

4.2 Proměny klášterského učitelského sboru od založení kroniky po rok 1900

První kniha byla založena roku 1878 a první osobou, která do ní psala, byl Jan Válek, tou dobou řídící učitel místní školy. Jan Válek na této škole působil nejdéle. V srpnu roku 1893 mu byla kolegy uspořádána oslava k 39. výročí působení v klášterské škole.¹⁸⁵ Tímto jubileem však jeho činnost ve škole neskončila. Na odpočinek odešel až v březnu o 4 roky později. Následně je v kronice vypsáno několik učitelů, kteří zde působili ještě před založením kroniky, ovšem bez bližších údajů. Za povšimnutí bezpochyby stojí zmínka o Josefu Matouškovi a Janu Bubákovi, kteří na zdejší škole učili přibližně v první polovině 19. století. Tehdy byla škola dvoutřídní a Jan Bubák měl na starosti německou třídu, kam docházely děti úředníků z klášterského zámku. Druhá, Matouškova třída, byla česká.

Od konce 80. let 19. století jsou již údaje o vyučujících podrobnější, u většiny známe datum i místo narození, vzdělání, příchod do školy a další informace. Pedagogický personál se poměrně často měnil, zejména zatímní podučitelé působili na škole někdy jen několik měsíců. Někteří z učitelů zde ale učili několik let a postupem času byli ze zatímních jmenováni jako definitivní, ať už podučitelé nebo učitelé.

Žen ve školství nebylo mnoho, v Klášteře Hradišti však vyučovalo na konci století několik podučitelek nebo učitelek. V kronice nalezneme zprávu také o tzv. industriálních učitelkách, z nichž první je jmenována, v roce 1878 jako zatímní, Josefa Válková. Další ženou, která na škole působila celkem 19 let, byla Božena Botková. Ta přerušila svou kariéru, protože se provdala za učitele Gustava Steinicha. Po jeho smrti se do školy znovu vrátila. Ze zápisů kroniky bohužel nelze zjistit, zda je

¹⁸⁴ KÁDNER, O. *Vývoj*. s. 222

¹⁸⁵ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1892/1893.

Josefa Válková první industriální učitelkou. Jistě víme, že první zde působící ženou byla Kateřina Kalecká jako podučitelka v letech 1882–1892.

Zápis o Antonínu Malíkovi nebo zmíněném Gustavu Steinichovi nám připomíná, že i učitelé se netěšili pevnému zdraví. Tento posluchač univerzity ten samý rok, kdy na zdejší školu nastoupil, zemřel. Příčinou smrti byla vada ledvin, vodnatelnost a vada srdce. Další častou příčinou smrti u jiných kantorů byly také uváděny souchotiny, jak byla nazývána tuberkulóza.

Od února roku 1892 bylo povinné vést školní kroniky. Ty měly obsahovat přibližně stejné zápisy, což usnadňuje orientaci v textu. Součástí těchto záznamů byl odstavec „Změny ve sboru učitelském“. Následně jsou vypsáni příchozí nebo odvolaní učitelé, ale i další údaje. Nařízení o vedení kronik je možnou příčinou, proč jsou informace o sboru právě z období konce 19. a začátku 20. století nejpodrobnější.

4.3 Změny v učitelském sboru od počátku 20. století do první světové války

První desetiletí 20. století je neucelenější, alespoň co se skladby učitelstva týká. O každém pedagogovi víme datum a místo narození, pedagogické vzdělání, jeho funkci, kdy působil na Klášteře a často také předchozí či nastávající působiště. Učilo zde mnoho zatímních učitelů, kteří se často střídali, někteří byli dokonce spolužáky ze stejných škol. Tzv. výpomocní učitelé, nebo jak by je nazvali dnešním slangem žáci – suplující, působili většinou jako náhrada za učitele na dovolené, nebo za nemocné. Jako příklad může sloužit Oldřich Říha, který byl do Kláštera povolán v roce 1908 místo učitele na roční dovolené, Františka Hakena.

Ženy jako učitelky působile na zdejší škole samozřejmě i v tomto období. Jako definitivní učitelky to byly Miloslava Mynářská (jednou zapsána také jako Mlynářská), Anna Vrbová a Anna Nejedlá. Zatímní učitelkou byla mimo jiné jmenována Gabriela Žitná, která na školu nastoupila jako výpomocná učitelka a po pěti měsících praxe dokončila své vzdělání.

V roce 1908 byl ustaven jako definitivní učitel na škole Alois Šimon. Tento rodák z Velkého Ptýrova je důležitou osobou školy zejména po první světové válce, kdy se stal řídícím učitelem. Mimo pedagogickou činnost zapisoval obecní kroniky

a pořádal přednášky o historii Kláštera a okolních obcí.¹⁸⁶ Hlavní činnost vyvíjel ale až po první světové válce.

4.4 Složení sboru za první světové války

V roce 1914 byl na vojnu odveden Alois Šimon, Oldřich Říha a Jaroslav Mencl, později také Jindřich Tancibudek. Proto bylo nutné tyto pedagogy zastoupit. Záskok zajišťovalo pět zatímních učitelek. Oldřich Říha byl v roce 1914 zajat a držen v Srbsku. O dalším vývoji jeho života nebo o jeho návratu však kronika mlčí. Výuku a její organizaci ztěžovala nejen nepřítomnost dvou odvedených učitelů, ale také nemoc řídícího učitele Kašpara Hospodky. Toho ve výuce zastupovala Anna Šťastná a ve vedení školy Josef Bittner, který byl v následujícím roce po Hospodkově smrti zvolen definitivním ředitelem. Díky tabulce o zvýšení platů učitelům z 1. 1. 1918 se můžeme ujistit, že v té době na škole působili mimo řídícího učitele Josefa Bittnera také dva učitelé, dvě zatímní učitelky, jedna zastupující učitelka a jedna industriální učitelka.

4.5 Vzdělání místního učitelstva

V kronice je poměrně často zaznamenáno vzdělání pedagogického sboru. Všichni učitelé měli samozřejmě dokončené vzdělání na obecné či měšťanské škole. Poté se připravovali v preparandích, jako například Josef Matoušek, který na škole působil od roku 1833. Později, ke konci 19. století, již měla většina učitelů vzdělání na učitelských ústavech. O několika členech pedagogického sboru bohužel nemáme podrobnější informace. Většina učitelů pocházejících z nejbližšího okolí absolvovala svá studia na učitelském ústavu v Jičíně, hned druhým v pořadí je pražský. Vyskytují se zde absolventi učitelských ústavů v Hradci Králové, Kladně, Kutné Hoře, Českých Budějovicích. Ženy se vzdělávaly nejčastěji v ústavu vzdělávání učitelek u svaté Anny. Zajímavé je poměrně časté studium na soukromých ústavech, které absolvovaly alespoň 4 místní učitelky. Ve sboru se také objevili posluchači univerzity. Jedním z nich byl také Kašpar Hospodka, řídící učitel klášterské školy od roku 1897.

4.6 Vyučování náboženství

Výuku náboženství měl ve škole na starosti místní katecheta. Ten také většinou vykonával přezkušování žáků z náboženství. V roce 1888 však po odchodu pátera Jana

¹⁸⁶ JERMÁŘ, J. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště*. s. 38

Linharta nebyl přítomen duchovní, který by náboženství učil, a tak ho museli zastupovat učitelé.

5 Běžný život školy a události zapsané v kronikách

Kroniku v Klášteře Hradišti nad Jizerou začal psát tehdejší řídicí učitel Jan Válek. Po úvodních slovech, kdy autor popisuje dřívější historii školy, následují zápisy o událostech jednotlivých školních roků. Zprávy o událostech místní školy se velmi podobají, zvláště od roku 1892, kdy bylo státem nařízeno vedení školních kronik, a tedy i předepsán jejich obsah. Přes zmínky o začátku a konci školního roku se dozvídáme o oslavách a jubileích panovnického rodu, změnách v učitelském sboru, sbírkách pro chudé děti, darech škole, kulturních akcích, výletech, a podobně.

5.1 Církevní události

Zápisy v kronice jsou dokladem silného vlivu církve na organizaci a průběh školního roku. Každý školní rok začínal a končil službami Božími, žáci se účastnili procesí při církevních svátcích. Děti také skládaly zkoušku z náboženství, přičemž je zkoušel duchovní, například 17. 5. 1889 to byl biskup litoměřický Emanuel Jan Schöbel. Zejména v prvních letech zápisů jsou v kronice podrobně vypsány i veškeré výměny místních duchovních. Zápis ve školním roce 1888/1889 končí větou: „*Konče tuto roční stat', mám jediné přání: Bůh nechť dále žehná naši práci a dá zdaru dílu tomu.*“¹⁸⁷ Od února 1892 se ve slavených církevních událostech lze ještě lépe orientovat, zejména proto, že jsou předepsaná témata, která má kronika obsahovat. Mezi nimi nechybí například „Náboženská cvičení“ a „Změny ve stavu místního duchovenstva, pokud mají nějaký vztah ke škole“. V zápisech o školním roce 1891/1892 už tedy čteme, že děti chodily každý den do kostela a v listopadu vykonaly svatou zpověď. Při pohledu do školních matrik či výkazů se jistě také přesvědčíme, že náboženství bylo důležitou částí školního života. Všichni žáci školy, jejichž jméno se nachází v matrice nebo ve výkazu, byli vedeni jako katolíci.¹⁸⁸ Od školního roku 1912/1913 se objevují zmínky o průvodech do polí při svátku sv. Marka a křížových dnech. Pravidelně se konaly také bohoslužby za Bedřicha Rössnera a jeho manželku, z jehož odkazu bylo přispíváno na chudé žáky místní školy. Bedřich Rössner, někdy uváděn také jako Rössner či Roessner, zemřel 21. února 1854.¹⁸⁹

¹⁸⁷ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1936*, školní rok 1888/1889.

¹⁸⁸ SOKA MB, *Výkazy žáků 1875–1884, Školní matriky 1890–1918*.

¹⁸⁹ SOKA MB, fond Nadace Rössnerovská Klášter Hradiště nad Jizerou. *Účetní knihy*.

5.2 Události týkající se panovnického rodu

Po celou dobu pravidelných záznamů autoři kroniky nezapomínají připomenout zejména narozeniny i jmeniny císaře a císařovny. Tyto dny byly v kostele Narození Páně slouženy bohoslužby. Kronikář sledoval veškeré dění v rodině Františka Josefa I. Tak se dozvídáme o cestě kolem světa, kterou podnikl arcikníže František Ferdinand v roce 1892.¹⁹⁰

Pozornost je věnována také úmrtím členů vládnoucího rodu. 30. ledna 1889 zemřel arcivévoda Rudolf. Po zprávě o smrti arcivévody Karla Ludvíka následuje také jeho podrobný životopis.¹⁹¹ 19. září 1898 bylo slouženo rekviem za císařovnu Alžbětu.¹⁹² Takto byla vzpomínána i 19. listopadu v následujících letech, v den, kdy se slavily císařovny jmeniny. 2. prosince 1908 se konaly oslavy 60letého výročí vlády císaře Františka Josefa I., kdy po zpívání mše následovaly proslovy a zpívání národní hymny. Zvláštní školní slavnost se konala v říjnu roku 1910 z důvodu oslav 80. narozenin císaře. Oslava byla uspořádána také na počest výročí 200 let od vydání pragmatické sankce 19. 4. 1913.¹⁹³

Není překvapující, že kronika uvádí zprávu o zavraždění Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželky v Sarajevu v červnu roku 1914. V následujícím školním roce (1914/1915) se zápisky poněkud mění v návaznosti na válečné dění, na připomenutí jmenin císaře a císařovny se však nezapomínalo. Na počest jmenin Františka Josefa I. byly například ve školním roce 1916/1917 „*slouženy v místním kostele slavné služby boží, kterých byla účastna veškerá školní mládež, celý učitelský sbor, zástupci obecního zastupitelstva a místní školní rady a mnozí občané*“.¹⁹⁴ Při této příležitosti byly obě školní budovy vyzdobené říšskými a zemskými barvami.

Mnoho prostoru je věnováno Františku Josefu I. po jeho smrti. Na škole visely smuteční prapory, sloužily se bohoslužby za zesnulého, žáci dostali prázdniny a kvůli truchlení byl zrušen dětský den.¹⁹⁵ Po nástupu Karla I. na trůn je v kronice vylíčen celý jeho předchozí život.¹⁹⁶ Nově se změnila data oslav jmenin – císařovny 27. 4. a císaře 3. 11. stejně jako narozenin – 9. 5. císařovny a 17. 8. císaře.

¹⁹⁰ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1936*, školní rok 1892/1893.

¹⁹¹ Tamtéž. Školní rok 1895/1896.

¹⁹² Tamtéž. Školní rok 1898/1899.

¹⁹³ Tamtéž. Školní rok 1912/1913.

¹⁹⁴ Tamtéž. Školní rok 1916/1917.

¹⁹⁵ Tamtéž. Školní rok 1916/1917.

¹⁹⁶ Tamtéž. Školní rok 1916/1917.

5.3 Běžné události školního roku

5.3.1 Návštěvy inspektora

Nejvyšší dozor nad školstvím zastávala zemská školní rada. Ta byla nadřazena okresním školním radám, pod které spadaly jednotlivé místní školní rady.¹⁹⁷ V okresní školní radě, která dozorovala vyučování ve svěřených okresech, působili její členové 6 let. Důležitou osobou byl okresní školní inspektor, který měl dohlížet jak na prostředí školy, chování žáků, tak i na výuku samotnou.¹⁹⁸

Prvním inspektorem, o němž víme, že prováděl kontrolu na klášterské škole, byl František Walter, který je jmenován v zápise z roku 1878. Jeho podpisu si v kronice můžeme všimnout nejen za prvním zápisem, i v pozdějších letech. V březnu roku 1886 páter Walter po jedenáctiletém působení ve zdejších okresech odchází do pardubického. Tým rok byl mnichovohradištský okres spojen s turnovským, a tak byl i klášterské škole přidělen nový školdozorce, František Streit, který svou první inspekci vykonal následující rok. V září roku 1886 se mu jel celý učitelský sbor představit.¹⁹⁹ O tomto školdozorci nalzáme mimo jiné tuto zmínku z e školního roku 1890/1891: „...*byl mimo to v každé záležitosti učitelům vždy přístupným a svými otcovskými radami i svým úřednickým vlivem a mocí nápomocným.*“²⁰⁰ Kromě okresního školního inspektora měl na chod školy v obci dohlížet místní školdozorce – prvním nám známým je Alois Nový, který tuto funkci zastával nejpozději od roku 1888 do roku 1899. Nástupcem Nového byl, nám již známý, Josef Dürich. O rok dříve, ve školním roce 1897/1898 byl jmenován nový školní inspektor, Rudolf Jedlička. Ten ale roku 1900 odešel do Turnova. Tuto funkci poté obsadil Antonín Rais, který ji spravoval i po vzniku Československé republiky.²⁰¹

Během sledovaného období navštívil školu 29. 10. 1894 Antonín Tille, zemský školní inspektor. Po jeho visitaci následovala porada učitelského sboru, kde byly učitelům poskytnuty „*pokyny, jež v knize protokolů jsou zaznamenány*“²⁰². Bohužel se záznamy těchto porad nepodařilo dohledat.

¹⁹⁷ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české*. s. 304

¹⁹⁸ Tamtéž. s. 309

¹⁹⁹ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1885/1886.

²⁰⁰ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1890/1891.

²⁰¹ Tamtéž. Školní rok 1899/1900.

²⁰² Tamtéž. Školní rok 1894/1895.

5.3.2 Kulturní akce

Kulturní vyžití v Klášteře zajišťovaly místní spolky, například hasičský sbor, který byl založen roku 1885. Členové spolku pořádali výlety či hasičské plesy.²⁰³ Další možností byla také škola. Součástí školních oslav bývala divadelní představení. Jedno z nich se konalo 2. prosince 1915 při příležitosti oslav 67letého panování Františka Josefa I. Žáci školy sehráli pohádku Princezna Pampeliška.²⁰⁴ Tyto inscenace sloužily také k výběru peněz na podporu chudých dětí. V roce 1918 takto vybral učitelský sbor přes 356 korun, když se žáky místní školy připravili „*dramatickou báchorku Medvěd a víla*“.²⁰⁵ Při oslavách konce školního roku se pravidelně konaly výstavy prací žáků.

5.3.3 Výlety

První výlet, o kterém se dozvídáme ve školní kronice, byl uskutečněn 14. 7. 1886. Žáci druhé a první třídy si mohli prohlédnout nedaleká stromořadí v okolí. Třetí třída se vydala k hradu Zásadce přes Jivinu. Po cestě potkali neplánovaně žáky páté třídy, kteří si byli prohlédnout hrnčířskou dílnu, továrnu na papír, hraběcí ovocnou školku a krásy okolí z vrchu Káčova. Obě třídy si prohlédly zříceniny hradu Zásadka a poté šly směrem k Mohelnici. Manželka tamního řídícího učitele dětem „*uvařila kávu*“ a po prohlídce kostelíka se všichni odebrali zpět do Kláštera. Čtvrtá třída podnikla výlet až o dva dny později. Děti se s třídním učitelem vydaly přes hrad Valečov na Mužský, nejvyšší vrch v okolí. Dále pokračovaly přes Dneboh do Mnichova Hradiště, kde si měly ve škole možnost prohlédnout pomůcky pro výuku.²⁰⁶

O druhém výletě je v kronice zmínka až na konci školního roku 1892/1893, kdy byly děti takto odměněny za pilnou školní docházku. Pro žáky byl 13. července 1893 připraven program v podobě her a závodů v severovýchodní části štěpného sadu, kterou uvolnil hrabě Arnošt z Valdštejna právě pro tento účel. Bohužel na tomto místě nemohli účastníci své aktivity dokončit, jelikož se zkazilo počasí. Proto se přesunuli do sálu místní hospody, kde byl program dokončen. Když se počasí zlepšilo, dostaly děti v hostinské zahradě svačinu v podobě „*housky a trošky piva*“ a později se mohly občerstvit chlebem a uzenkami. Na konci celého výletu děti děkovaly dárcům, kteří

²⁰³ JERMÁŘ, Jaromír. *Kláster Hradiště nad Jizerou včera a dnes*. s. 76

²⁰⁴ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1915/1916.

²⁰⁵ Tamtéž. Školní rok 1917/1918.

²⁰⁶ Tamtéž. Školní rok 1885/1886.

přispěli na výlohy spojené s výletem. Celý den zakončily provoláním slávy Jeho Veličenstvu a zazpívaly rakouskou hymnu.²⁰⁷

Poslední akcí zaznamenanou v pamětní knize je výprava na Zemskou národopisnou výstavu v Praze. Tento výlet byl ojedinělý už jen tím, že trval celkem tři dny. 17. 7. 1895 se vydalo asi 150 dětí z celého okresu do Prahy, z nichž 13 bylo z klášterské školy. Ten samý den si účastníci prohlédli část Prahy, Zemské národní muzeum, Pražský hrad, chrám svatého Víta a Jiří a věž Daliborku. Nocleh měli zajištěný ve škole v Holešovicích. Celý druhý den strávili na národopisné výstavě a třetí den si doprohlédli Prahu a navštívili Národní divadlo. Cena za tento výlet byla podle kroniky za jednoho žáka průměrně 3 zlaté.²⁰⁸

O dalších výletech v kronice ani v jiných pramenech není zmínky. Lze se tedy pouze domnívat, zda byly jiné výlety pro děti pořádány či nikoliv. Vzhledem k podrobnosti líčení výletů a kulturních akcí jak pro děti, tak pro členy učitelského sboru je možné, že se opravdu žádné další akce podobného typu nepořádaly. Jelikož se dětem přispívalo na samotnou výuku či na oblečení a jídlo, jednou z příčin mohl být také nedostatek finančních prostředků.

5.3.4 Sbírkky a dary pro chudé děti

V zápisech klášterské kroniky se každý školní rok opakují zápisy o sbírkách a přispěvcích pro chudé děti. V roce 1886 tak za peníze od místních občanů, zastupitelstva obce, místní školní rady a ředitele pivovaru pořídila místní školní rada chudým dětem vánoční strom a obdarovala je novými botami a oblečením. Celková suma vybraných peněz činila asi 64 zlatých. Na školní pomůcky přispívala okresní školní rada, ale často se našli i jednotlivci, jako například Vincenc Schäfektling, který škole daroval ukázkou výroby železa.²⁰⁹ Na konci školního roku byly chudé děti za dobré chování odměňovány, jako například ve školním roce 1913/1914, kdy dostaly knížky „*Mikuláš Aleš mládeži*“.²¹⁰

Velkou zásluhu na pořizování pomůcek či oblečení pro chudé děti měla tzv. Rössnerovská nadace. Již na konci 19. století se v každém školním roce kronikář zmiňuje o tzv. Rössnerovském nadání. Později lze nalézt zmínky o bohoslužbách za Bedřicha Rössnera. Kdo tato osoba byla, je možné zjistit v účetní knize

²⁰⁷ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1892/1893.

²⁰⁸ Tamtéž. Školní rok 1894/95.

²⁰⁹ Tamtéž. Školní rok 1887/1888.

²¹⁰ Tamtéž. Školní rok 1913/1914.

tzv. Rössnerovského nadání. V úvodním slově je uvedeno, že Bedřich Rössner byl majitelem klášterského mlýna a ve své závěti odkázal přes 569 zlatých místní škole. Z těchto peněz měly být každoročně pořízeny knihy a školní pomůcky, v případě potřeby také oblečení. Další účetní kniha dokládá, že zbytek peněz byl určen k pomoci chudým v obci. Tato závěť byla zveřejněna 24. února 1854, tři dny po smrti autora.²¹¹

5.3.5 Válečné události zaznamenané ve školní kronice

Autor zápisů školní kroniky se přes vývoj událostí ve světě vyjádřil jen k zavraždění následníka trůnu a jeho manželky 28. 6. 1914, ale další politické dění nijak nekomentoval. V následujícím školním roce 1914/1915 však již nalzáme zmínky například o válečné sbírce kovů, kdy si pisatel stěžuje, že v klášterských domácnostech není z uvedených kovů dostatek vyrobených předmětů. Součástí zápisů jsou úspěchy, kterých dosáhla rakouská armáda, jako například znovudobytí Lvova v roce 1915. Tyto události byly samozřejmě patřičně oslavovány, nejčastěji vyvěšením praporů a bohoslužbami. Naopak o nezdarech ve vývoji války se kronika vůbec nezmiňuje. Po jejím delším trvání se už vyskytly přímé dopady na výuku. Například 21. 10. 1916 muselo být zrušeno vyučování kvůli nedostatku uhlí. Byl zapříčiněn nutností používat vlakové vagony pro válečné účely, a tak se uhlí nedalo ani dopravit na místo objednávky. Toto přerušení výuky trvalo pouze den, jelikož uhlí bylo vypůjčeno z místního pivovaru.²¹²

Součástí kroniky jsou tzv. „Válečné zápisky“. V nich jsou sepsáni muži odvedení na vojnu, také padlí ve válce. Zajímavý je odstavec o poměrech v obci v této době. Autorův postoj je velmi neutrální, nevyjadřuje svůj osobní postoj k válce. Pokles školní docházky odůvodňuje tím, že žáci pomáhali při polních pracích a v domácnostech. Z těchto zápisů se dozvídáme o tzv. válečných půjčkách. Při čtvrté válečné půjčce v květnu roku 1915 sebrali žáci za pomoci místní školní rady 100 K, k nimž přidal řídící učitel Kašpar Hospodka dalších 400 K. V roce 1917, kdy byla vyhlášena V. válečná půjčka, bylo za celou politickou obec bukovinskou vybráno celkem 227 000 K.

Ve válečných zápiscích ze školního roku 1916/1917 se objevuje tzv. „approvisační komise“, která měla za úkol zásobovat obyvatelstvo. Tato komise ovšem zahájila činnost až v červnu po čtyřech měsících své existence, jelikož místní

²¹¹ SOKA MB, fond Nadace Rössnerovská Klášter Hradiště nad Jizerou, *Účetní knihy*.

²¹² Tamtéž. Školní rok 1916/1917.

občané měli nejprve zásob dostatek. Po měsíci činnosti musela být rozšířena, protože dosavadní členové nebyli schopni stíhat své povinnosti. Jedním z členů komise se stal také místní učitel Alois Šimon. Obstarávána byla především mouka a chléb a tyto suroviny byly dále prodávány obyvatelům obce. Komise byla činná i později, už ovšem jako orgán státní aprovizace.²¹³ V kronice je sice uvedeno, že tomuto orgánu bude ještě věnován prostor, následují pouze kratší zmínky o jeho aktivitě.²¹⁴

Postoj kronikáře můžeme vycítit například v zápise o odebrání zvonů na válečné účely. Výrazy jako „*zvony velebně a truchlivě hrály svou píseň poslední*“ nebo „*...každý ztěžl zastíral slzu v oku. (...) Vždyť mnohým hlas ten připomínal chvíle slastné – jiným zase trudné*“.²¹⁵

Učitelský sbor měl za úkol vybírat finanční příspěvky všeho druhu. K lepšímu vykonání této povinnosti byla rozdělena politická obec Bukovina na více částí. Klášter Hradiště byl rozdělen ještě dále na dvě části, na Hoření a Dolení. Hoření Klášter byl přidělen Anně Nejedlé, Dolení Klášter Gabriele Vrbové. V Bílé Hlíně vybíral peníze Alois Šimon, v Habru Jindřich Tancibudek a Anna Šťastná, Hoření a Dolení Bukovinu měly na starosti Anna Vrbová a Marie Šeborová.²¹⁶

Poměrně podrobně jsou popsány poslední chvíle před smrtí Františka Josefa I. a životopisu Karla I., nového císaře.

Důležitou událostí, která narušila také vyučování, byla epidemie španělské chřipky, která místní obyvatelstvo postihla v říjnu roku 1918. Z tohoto důvodu byla škola od 11. října do 4. listopadu uzavřena. Naštěstí, jak uvádí místní kronikář, nebylo mezi oběťmi ani jedno zdejší dítě.²¹⁷

6 Žáci

Tato kapitola pochází především ze dvou zdrojů – prvním je školní kronika, ve které nalzáme souhrnné informace o počtech dětí školou povinných a přijatých žáků či zameškaných dnech. Dalším velmi významným pramenem jsou výkazy a matriky žáků. Z těchto materiálů lze získat bližší informace, jako je datum a místo narození, jméno a zaměstnání otce, bydliště, ale také datum kdy jednotliví žáci začali chodit do školy či byli propuštěni.

²¹³ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, Válečné zápisky 1915/16.

²¹⁴ Tamtéž. Školní rok 1916/1917.

²¹⁵ Tamtéž. Školní rok 1915/16.

²¹⁶ Tamtéž. Školní rok 1916/17.

²¹⁷ Tamtéž. Školní rok 1818/1919.

První informaci o počtu žáků lze vyčíst ve školní kronice, kde je uvedeno, že „*jak starší seznamy vykazují, bylo již od r. 1834 až 230 i 240 žáků zdejší školy povinných*“.²¹⁸ Že byla klášterská škola pětitřídní, dokládá autor ve školním roce 1886/1887 uvedením počtu přijatých žáků, kdy mělo být do V. třídy přijato 105 žáků z celkových 394.²¹⁹ V knize třídních výkazů jsou v roce 1875 uvedeny jen tři třídy a v protokolu o schůzi MŠR je zapsána poznámka zástupce velkostatku Antonína Wendra, kdy se vyjadřuje k žádosti o rozšíření školy, jelikož je ve všech třídách více dětí, než udává zákon. Pan Wendr dle zápisu uvádí, že do roku 1876 byla škola dvoutrídní a o dva roky později byla rozšířena o dvě třídy.²²⁰

Podrobnější informace o počtech žáků se v kronice nacházejí od roku 1892, kdy bylo povinné tyto údaje zapisovat.²²¹ Přestože v některých letech jsou údaje neúplné, v příloze se nachází tabulka, v níž jsou zaznamenány známé statistiky od roku 1891/1892.

Ačkoliv v pramenech není přímo uveden seznam přiškolených obcí, ve výkazech a matrikách žáků jsou uvedena bydliště, z nichž lze zjistit, že do zdejší školy docházely děti z bližšího okolí. Nejbližší osadou byly Maníkovice a Velký a Malý Ptýrov. Ve Velkém Ptýrově byla od školního roku 1909/1910 zřízena jednotřídní škola, kam docházely také děti z Maníkovic a Malého Ptýrova.²²² Z tohoto důvodu byla klášterská škola redukována na čtyřtřídní.²²³

Klášteř Hradiště je zemědělskou obcí, není tedy překvapující, že většinou jsou uvedení rodiče spjatí se zemědělstvím a řemesly. Mezi zaměstnání uvedená ve výkazech a matrikách žáků ale patří nejčastěji domkář, chalupník či nájemník. Poté se objevují řemesla jako zedníci, pokrývači, krejčí, kováři, truhláři a další. Dalším zaměstnáním, které není vzhledem k umístění obce překvapivé, je hajný. Zemědělské zaměření obce dokládají také povolání uvedená jako statkář, rolník, děvečka, čeledín. V 80. letech 19. století oproti předcházejícímu desetiletí přibývají řemesla i zaměstnání, jako například zámečnický, pekař, šafář či dlaždič. Přítomnost pivovaru dokládají stárkové a sladovníci.²²⁴

²¹⁸ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, Úvod.

²¹⁹ Tamtéž. Školní rok 1887.

²²⁰ SOKA Mladá Boleslav, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 29. 5. 1882

²²¹ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1936*, školní rok 1892.

²²² SOKA MB, fond Obecná škola Klášteř Hradiště, *Školní matriky 1890–1918*.

²²³ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1909/10.

²²⁴ SOKA MB, fond Obecná škola Klášteř Hradiště, *Školní matriky 1890–1918*.

6.1 Docházka do školy

Výkazy žáků podávají vcelku podrobné informace o každém dítěti, které navštěvovalo místní školu. Zaznamenávají nejen prospěch, ale případné osvobození z výuky kvůli polním pracím. Tyto osvobozené děti v drtivé většině případů do školy nechodily v letních měsících, kdy bylo třeba jejich síly v domácnostech a hlavně na polích. U některých žáků je pouze u kolonky „Návštěva“ vepsána poznámka „žádná“. Objevuje se ale i jiný, alespoň údajný důvod, jako například u Kateřiny Bartošové, narozené v roce 1868: „*Nechodila do školy, vylouvajíc se na chudobu*“.²²⁵ Pokud se rodina odstěhovala, je tato skutečnost zapsaná do kolonky „Poznámky“. Z každoročních statistik lze usuzovat, že docházka do školy nebyla valná. Na konci 19. století nepřesáhla 90%, přičemž nejnižší údaj pochází ze školního roku 1893/1894 a činí 88,80%. Na přelomu století bohužel tyto údaje v kronice chybí, ale objevují se na počátku 20. století, kdy docházka již přesahuje 90%. Sám autor kroniky v zápise ze školního roku 1892/1893 konstatuje, že docházka do školy byla „*uspokojivá*“.²²⁶ Častá absence žáků byla opakovaně předmětem jednání na schůzích místní školní rady. Nejprve se dle školních výkazů vypsál seznam tzv. nedbalců a ti byli předvoláni k výslechu. Pokud se rodiče těchto žáků nedostavili ani před místní školní radu, byli obesláni pod výhrůzkou předvedení četníky, jak je zapsáno v protokolu ze 14. listopadu 1888. O měsíc později, 22. prosince 1888, se rodiče již dostavili a po výslechu vznesla místní školní rada požadavky na tresty. V tomto konkrétním případě to byla peněžitá pokuta v hodnotě 1 zlatého a tři tresty vězení v rozsahu 12, 24 a 48 hodin.²²⁷

V roce 1883 začala platit novela zákona, kde byly dětem povoleny určité úlevy v návštěvě školy. Tato změna je lehce patrná i v docházce klášterských dětí. V 70. letech 19. století bylo výjimkou, když se záležitosti týkající se žáků nenavštěvujících školu na schůzi MŠR neprojednávaly. Naopak po vydání novely se seznamy těchto dětí tenčí. Tuto domněnku lze posílit pohledem do dostupných výkazů žáků, kde se místo poznámky „nechodil/a“ objevuje spíše „osvobozen/a“.

²²⁵ SOKA MB, fond Obecná škola Klášter Hradiště, *Výkazy žáků 1875–1884*, školní rok 1875.

²²⁶ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1892/1893.

²²⁷ SOKA MB, *Zápisy z porad MŠR*, zápis ze dne 22. 12. 1888.

6.2 Zdravotní stav žactva

Na konci války vypukla epidemie španělské chřipky. V tomto případě byla škola na necelý měsíc uzavřena. Naštěstí nemoci nepodlehl ani jeden místní žák, ovšem Alois Šimon, místní učitel, nemohl vyučovat kvůli těžkému zápalu plic.²²⁸

Autoři kroniky se zdravotnímu stavu mládeže věnují zejména po roce 1892. Většinou konstatují zdravotní stav jako normální nebo uspokojivý. Ovšem ani klášterským dětem se nevyhýbaly epidemie. První zaznamenanou byla „chřipková epidemie“, která postihla žáky na začátku roku, v lednu 1889. Přestože byla nemoc v tak velkém rozsahu pro místní obyvatele doposud neznámá, nepodlehl jí jediný nemocný. Ovšem ten samý rok se v Klášteře Hradišti nakazilo několik dětí spálou. Starosta Josef Roubíček nechal uzavřít první a druhou třídu, později byla uzavřena celá škola. Nemoci podlehl celkem asi 40 osob, a některé přeživší děti trpěly následnými nemocemi, jako byl zánět ledvin či tuberkulóza.²²⁹ Kvůli spále bylo vyučování přerušeno ještě v listopadu školního roku 1908/1909, ale vzhledem ke stručnosti zprávy o uzavření školy lze předpokládat, že následky nebyly rozsáhlé.²³⁰ Kromě těchto nemocí se dle školní kroniky mezi dětmi občas vyskytly neštovice či kašel, který způsobil zvýšenou absenci ve škole, jako ve školním roce 1905/1906.²³¹

²²⁸ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1918/1919.

²²⁹ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1889/1890.

²³⁰ Tamtéž. Školní rok 1908/1909.

²³¹ SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1905/1906.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala zejména historii školy v Klášteře Hradišti nad Jizerou. Práce je dosud nezpracovaným detailním pohledem na vývoj a život školy s vazbou na malou zemědělskou obec poblíž Mnichova Hradiště.

Při svém bádání jsem vycházela z dostupných pramenů, z nichž nejstarší dostupné pocházejí z konce 19. století. Tato škola byla založena již dříve, starší podklady k její existenci nejsou k dohledání. Téma práce jsem zaměřila na období od prvních doložitelných zmínek o škole do první poloviny 20. století, konkrétně do zřízení Československé republiky.

Historie obce sahá až do 12. století, ze kterého pocházejí první písemné zmínky o cisterciáckém klášteře. Podložené údaje o škole existují od roku 1874, prvním dokumentem je protokol o schůzi, který obsahuje kniha „*Zápis ze schůzí místní školní rady*“.

Do mé práce jsem rovněž zařadila kapitolu o vývoji školství od tereziánských reforem, a to pro porozumění celkovému vývoji školství od 19. století s vazbou na zkoumaný vývoj školy v Klášteře Hradišti. V dalších kapitolách se již věnuji škole, jejímu vlivu na život obce a současně vlivu obce na vývoj školy, jejímu fungování a vybavení.

Kronika školy, kterou jsem měla k dispozici, je sice podrobná, ovšem informace z určitých období jsou občas jen kusé nebo ne zcela jasné. Co se týká prostor pro výuku, v budově s číslem popisným 81 se vyučuje dodnes. Budova, její stavební opravy a způsob jejího využití tedy reflektují dlouhou historii školy v obci.

Pokud jde o situaci na venkově, život byl složitější zejména kvůli závislosti na zemědělství. Proto i v této obci a okolí byla pracovní síla dospělých a dětí potřebná, a tak děti v období sklizní často zameškávaly výuku. Další komplikací se stala chudoba, protože žáci neměli na pomůcky a často ani na oblečení. Díky spolupráci školy a obce a neposledně také díky darům bylo i přes tyto těžkosti umožněno dětem školu navštěvovat.

Další obtížné období přišlo v době války. Nejprve se sice válečné události života v obci bezprostředně nedotýkaly, později se projevil nejen nedostatek peněz, ale také potravin a dalších surovin. Škola a zejména učitelé v této době zastávali důležitá místa ve společnosti – jako členové různých komisí se starali o finance i potraviny. Byli rovněž významnou psychickou podporou pro zvládnutí těžkých životních situací.

Pro zmapování situace pedagogického sboru jsem sestavila tabulku o učitelích, kteří byli zmíněni ve školní kronice. Nedostatek informací bohužel neumožnil zkoumání platů místních učitelů, proto jsem se věnovala především jejich vzdělání, které bylo uváděno často. Při pohledu na množství učitelů působících na škole ve sledovaném období je patrné jejich časté střídání. Dalším typickým jevem této doby, který tabulka dokládá, je malý počet žen – učitelek ve škole. Přítomnost učitelů byla pro obec velmi přínosná také v oblasti kultury. Pořádali divadelní představení, výlety pro děti a byli často zakládajícími členy spolkových organizací.

V mé práci jsou zařazeny také dvě fotografie. Přestože pocházejí z pozdější doby než je zkoumané období, změny na budově dokládají skutečnost, že škola se i nadále rozvíjí a snaží se udržet si své někdejší nezastupitelné postavení v obci.

Zaměřila jsem se rovněž na zpracování historie konkrétní školy v souvislosti s vývojem školství a obce. Při studiu těchto dvou složek jsem si uvědomila nutnost jejich úzkého propojení. Zároveň jsem si potvrdila přesvědčení, že malotřídní školy měly a dosud mají svůj význam ve školském systému. Žáci měli jednodušší možnost návštěvy školy bez obtížné dopravy do měst, pedagogický sbor podporoval kulturní a společenský život v obci. Dalším faktorem je lepší znalost prostředí i žáků, což učitelům umožňovalo blíže ovlivňovat děti i jejich rodiny a popřípadě zvyšovat jejich zájem o poznávání. Myslím, že se to částečně dařilo, a to navzdory časté absenci žáků a osvobození z výuky.

Získané poznatky mi umožnily konkrétněji si představit význam, přínosy i problémy školy v malé obci a stejně tak vývoj školství v tomto období s konkretizací na školu v Klášteře Hradišti. Protože historie této školy dosud nebyla zpracována, mám za to, že přínosem mé práce je právě zmapování jejího vývoje v návaznosti na vývoj zemědělské obce a školství. Význam malotřídní školy pro obec dokládá jistě i ten fakt, že zde škola stále funguje. Mapování vývoje školy a života v obci zasazené do tehdejšího vývoje naší společnosti včetně let válečných mě velmi zaujalo a věřím, že rozšíří také náhled na historický význam a vývoj malotřídních škol jako takových.

Seznam pramenů a literatury

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou. *Pamětní kniha 1878–1935/1936.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou, *Výkazy žáků 1875–1884.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou, *Školní matriky 1890–1918.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Obecná škola Klášter Hradiště nad Jizerou, *Plány na stavbu školy, 9/1913.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Místní školní rada Klášter Hradiště nad Jizerou, *Zápisy z porad místní školní rady.*

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Nadace Rössnerovská Klášter Hradiště nad Jizerou. *Účetní knihy.*

JERMÁŘ, Jaromír. *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes: 1144–2014: 870 let od první písemné zmínky.* Mnichovo Hradiště 2014.

JERMÁŘ, Jaromír. *Osm set padesát let Kláštera Hradiště nad Jizerou.* Klášter Hradiště nad Jizerou 1994.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství.* Díl I. Praha 1929.

KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky.* Praha 2008.

LENDEROVÁ, Milena, HALÍŘOVÁ, Martina, JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914–1918.* Praha 2015.

LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století.* Praha 2006.

RŮŽKOVÁ, Jiřina a kol. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005.* Praha 2006.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů.* II. svazek. Praha 1918.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského.* Mnichovo Hradiště 1917.

VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel, VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách.* IV. díl, 1. svazek. Praha 1992.

Seznam příloh

Obrázek 1 - Budova školy ve školním roce 1934/1935	A
Obrázek 2 - Fotografie školy v roce 1984	B
Obrázek 3 - Současná podoba školy v roce 2015	C
Tabulka 1 - Počet obyvatel a domů v Klášteře Hradišti nad Jizerou 1869–1910.....	D
Tabulka 2 - Počet žáků školy na začátku školního roku 1891–1918	E
Tabulka 3 - Učitelé působící na škole od založení kroniky do r. 1918	F

Přílohy

Obrázek 1 - Budova školy ve školním roce 1934/1935²³²

²³² SOKA MB, *Pamětní kniha 1878–1935/1936*, školní rok 1934/1935.

Obrázek 2 - Fotografie školy v roce 1984²³³

²³³ Diplomová práce Hany Čežíkové *K problematice málotřídních škol z historického hlediska i současnosti na okrese Mladá Boleslav*. 1984.

Obrázek 3 - Současná podoba školy v roce 2015

Tabulka 1 - Počet obyvatel a domů v Klášteře Hradišti nad Jizerou 1869–1910²³⁴

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1869	1018	121
1880	1041	124
1890	1076	130
1990	1073	132
1910	1158	146

²³⁴ RŮŽKOVÁ, Jiřina a kol. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha 2006. s. 134–135.

Tabulka 2 - Počet žáků školy na začátku školního roku 1891–1918²³⁵

Začátek školního roku	Počet žáků
1891	387
1892	381
1893	358
1894	379
1895	353
1896	-
1897	356
1898	344
1899	341
1900	345
1901	348
1902	362
1903	368
1904	354
1905	375
1906	381
1907	-
1908	-
1909	-
1910	-
1911	-
1912	-
1913	-
1914	269
1915	272
1916	265
1917	280
1918	284

²³⁵ sestaveno na základě údajů z *Pamětní knihy 1878–1935/1936*.

Tabulka 3 - Učitelé působící na škole od založení kroniky do r. 1918²³⁶

Jméno	Datum narození	Pedagogické vzdělání	Na Klášteře od–do	Na Klášteře působil jako
Jan Válek			1854–1897	řídící učitel
Václav Kotek				podučitel, zatímní učitel
Josef Kalista				výpomocný podučitel, výpomocný učitel
Jan Šebor				podučitel
Josefa Válková				zatímní industriální učitelka
Josef Krejbich				učitel
Antonín Müller	+1833			učitel
Josef Matoušek	*1811	učitelská preparanda Mladá Boleslav	od 1833	zástupce učitele, pomocník
Jan Bubák				učitel
Karolina Bubáková				
František Kořínek		preparanda (místo neuvedeno)		pomocník
František Bartoš	+1880		do 1850	podučitel
Antonín Šetřil	*kolem 1827			podučitel
Eduard Keil	*8. 7. 1861	učitelský ústav Praha	1882–1888	prozatímní podučitel, definitivní podučitel
Božena Botková	*28. 5. 1867	učitelský ústav Praha	1888–5/1896, 1898–1909	definitivní učitelka, zatímní podučitelka
Josef Bartoníček				
Antonín Malík	+14. 12. 1888	universita	3/1888–12/1888	výpomocný podučitel
Matěj Kuthan			1/1889–3/1892 (nemoc – definitivní odchod 9/1893)	zatímní podučitel, definitivní podučitel
Josef Zima				
Ignác Víšek			do 11/1885	
František Kotrba	*13. 10. 1853	učitelský ústav Jičín	11/1885–10/1893	definitivní učitel
Kateřina Kalecká	*15. 10. 1863	ústav pro vzdělávání učitelek Praha	1882–1888	podučitelka
Josef Javůrek			1885–1892	
Karla Válková				
Jan Nekovář				
Vincenc Portych			3/1892–1901	podučitel, definitivní učitel

²³⁶ sestaveno na základě údajů v *Pamětní knize 1878–1935/1936*.

A. Holock			9/1891–2/1892	zatímní učitel
Richard Balcar			9/1893–2/1894	zatímní učitel
František Rejzek			9/1893	definitivní učitel
Marie Chotková		ústav vzdělávání učitelek u sv. Anny Praha	11/1893–8/1896	zatímní podučitelka
Alois Netáhlík			1893–8/1897	definitivní podučitel
Karolína Javůrková			do 8/1895	industriální učitelka
Štěpánka Válková			do 1894/95	zkoušená industriální učitelka
Anna Jandová	+11/1911		1894/95–11/1911	industriální učitelka
Gustav Steinich	+19. 11. 1898		9/1896–1/1897, 1898	zatímní podučitel
Marie Styblíková			10/1896–1900	zatímní učitelka, definitivní učitelka
Jan Kaska	*6. 4. 1868	učitelský ústav Jičín	1897–1898	zatímní učitel
Kašpar Hospodka	*7. 1. 1849 +21. 9. 1917	univerzita	8/1897	řídící učitel
Marie Lieblová	*25. 11. 1876	učitelský ústav Praha	1897–1898	zatímní podučitelka
František Nejedlo	*8. 6. 1878	učitelský ústav Jičín	1897–1898	zatímní učitel
Miloslava Malinová	*1878	ústav ke vzdělávání učitelek Praha	1898–1900	zatímní učitelka
Vilém Hospodka	*1. 1. 1876	učitelský ústav Jičín	1898–1899	zatímní učitel
Josef Herbst	*12. 4. 1877	učitelský ústav Jičín	10/1899–1907, 1907–1908	definitivní učitel
Bedřich Schiller	*23. 5. 1874 +5/1911	učitelský ústav Praha	1900–1902, 1909–1911	zatímní podučitel, definitivní podučitel
Josef Cimr	*11. 8. 1876	učitelský ústav Jičín	1900–1903	definitivní podučitel
František Haken	*27. 2. 1882	učitelský ústav Jičín	1901–1903/1904, 1907/1908, 1909–1912/1913	zatímní podučitel, definitivní učitel
Albína Malinová		ústav ke vzdělávání učitelek Praha	1902	výpomocná podučitelka
Josef Drásta	*19. 3. 1864	učitelský ústav Soběslav	1902–1904	
František Růžička	*12. 8. 1881	učitelský ústav Hradec Králové	1903	zatímní učitel, definitivní učitel
Gabriela Žitná	*1881	ústav Voršilek Kutná Hora, učitelský ústav Jičín	1903–1905	výpomocná podučitelka, zatímní učitelka
Miloslava Mynářská	*8. 6. 1879	učitelský ústav Praha	1903–1904	definitivní učitelka
Jaromír Klér	*16. 5. 1884	učitelský ústav Praha	1904–1907	zatímním učitelem

František Mládek	*25. 12. 1885	učitelský ústav Jičín	1905–1908, 1909–1911/1912	zatímní učitel, definitivní učitel
Františka Festová	*21. 7. 1885	soukromý učitelský ústav sv. Františka Chrudim	1906–1910/1911	zatímní učitelka
František Zemek	*16. 9. 1886	učitelský ústav Hradec Králové	1907	zatímní učitel
Alois Pícek	*6. 3. 1886	učitelský ústav Hradec Králové	1907	zatímní učitel
Josef Wágner	*30. 5. 1886	učitelský ústav Hradec Králové	1907	zatímní učitel
František Richter	*2. 9. 1885	učitelský ústav Praha	1907–1909	definitivní učitel
Josef Aleš	* 28. 10. 1862		1908	zatímní učitel
Hynek Hejduk	*20. 3. 1888	učitelský ústav Jičín	1908	zatímní učitel
Alois Šimon	*19. 6. 1885	učitelský ústav Kutná Hora	1908–1910/11, 1912/1913	definitivní učitel
Oldřich Říha	*23. 1. 1887	učitelský ústav Jičín	1908–1914/1915	výpomocný učitel, zatímní učitel, definitivní učitel
Stanislav Malý	*29. 5. 1888	učitelský ústav Hradec Králové	1909	výpomocný učitel
Marie Forstová	*8. 9. 1887	učitelský ústav Chrudim	1908/1909, 1910/11–1912/13	výpomocná učitelka, zatímní učitelka
Marie Turková	*27. 1. 1890 +19. 4. 1914	soukromý ústav ke vzdělávání učitelů Budějovice	1909	zatímní učitelka
Bohumil Flanderka	*18. 12. 1888	česká technika Praha (1 rok), poté uč. dospělost 1909 (ústav neuveden)	2/1910	výpomocný učitel
František Wagenknecht	*18. 8. 1890	učitelský ústav Hradec Králové	1910/1911	výpomocný učitel
Bohuslav Pecháček	*23. 1. 1890	učitelský ústav Jičín	1911/1912	zatímní učitel
Anna Vrbová	*3. 4. 1885	industriální kurz ke vzdělávání učitelek Praha	1911/12	zatímní učitelka ženských ručních prací, definitivní učitelka
Anna Nejedlá	*13. 9. 1890	učitelský ústav u sv. Anny Praha	1912/1913	zatímní učitelka, učitelka
Jindřich Tancibudek	*5. 6. 1890	učitelský ústav Praha	1912/1913	definitivní učitel
František Dvořák	*22. 1. 1888	učitelský ústav Praha	1912/1913	výpomocný učitel
Anna Kořátková	*28. 7. 1891	dívčí učitelský ústav Kladno	1912/1913	
Ladislav Hlaváček	*28. 3. 1890	učitelský ústav Jičín	1912/1913	zatímní učitel

Karel Zajíc	*9. 7. 1892 +16. 12. 1917	učitelský ústav Jičín	1913/1914	výpomocný učitel
Marie Šeborová	*3. 9. 1891	soukromý učitelský ústav Chrudim	1913/1914	výpomocná učitelka, zatímní učitelka
Jaroslav Mencl	*14. 4. 1893	učitelský ústav Hradec Králové	1914/1915	
Karel Fibiger			do 1914/1915	zastupující učitel
Růžena Šeborová	*10. 8. 1895	soukromý učitelský ústav Chrudim	1915/1916	zastupující učitelka
Anna Šťastná	*21. 9. 1895	soukromý učitelský ústav Kladno	1916/1917	zastupující učitelka
Gabriela Vrbová	*17. 5. 1896	soukromý učitelský ústav Chrudim	1916/1917	zastupující učitelka
Lidmila Větvičková	*14. 4. 1893	učitelský ústav u sv. Anny Praha	1917/1918	zastupující učitelka
Josef Bittner	*11. 12. 1859	učitelský ústav Kutná Hora	1918/1919	definitivní řídicí učitel